

Prolog

pri slavnostni otvoritvi deželnega gledališča v Ljubljani.

Odklenil se je torej dični hram,
Da vñj slovesno se nocoj preseli
Umetnost naša, ki pod streho nizko
Iskati si je morala zavetja,
Ko jo iz kota ónega celó,
Kjer bivala sirota je pred leti,
Pregnal požar je ljut . . . Še nekaj hipov,
In prvič se odkrije pozorišče,
Kjer nam življenja igra izpremembna
Kazala boše tragiške prizore,
Kazala tudi mnog vesel obraz . . .
Radóst, ki bere se na vsakem lici,
Gospóda častna, to pogléd je lep;
Nocojsnja obča oduševljenost,
To blagoslov iskren je hiši novi!
Nocoj pač lahko gledamo nazaj,
Ne da bi nam bridkost zalila srca,
Ko dvigajo podobe se pred nami,
Katerih, žál, slovenska zgodovina
Iz časov vseh nam kaže sto in sto!
Saj danes nas prešinja ta spomin,
Da óni bój, pogostoma brezupni,
Ki bije ga od davnih dnij naš rod
Za sveti jezik svoj, za boljše čase,
Ni bil zaman; zavest obhaja nas,
Da v resni drami naše zgodovine
Večer nocojsnji je svetál prizor,
Ko po stoletnem trudu zmagovito
Proslavlja svoj uspeh junak - Slovén! . . .

Pred leti sto, kaj bili smo, in kaj
Umetnost naša bila je tedanja?

Ponosno v óni dóbi govor tuj
Zvenél je po slovenskih pokrajinah,
Umetniki so tuji nam kazali
Na odru slike tuje poezije,
Ker svojih nismo še imeli slik!
A čas je prišel, ko je ded strmèč
Zaslišal prvi glas slovenski z odra,
Ko pesem je slovenska kakor sèn
Objela mu duhá, ponižna res,
A pesem, kakor da prihaja z néba! . . .
Tedaj umetnost višnja prvič je
Na javnem odru govorila z nami,
In na prosvetnem pozorišči našem
Bil to prizor je prvi, ko nastopil
Naš rod je kot junak, čegár ideja:
Ustvariti na ródni zemlji svoji
Umetnost si domačo — oh, zajedno
Bilá je njega — tragiška krivica! . . .

Gospóda moja, slike še nocoj
Iz dnij poznejših vidimo vesele,
A žál, prizorov je bridkostnih več,
Ko to umetnost, komaj zasnovano,
Uničiti je htela moč protivna,
Ko skoro mislil je slovenski rod,
Da njega drama se izpremeni
V tragedijo, da v bóji za idejo
Upehan, srt se zgrudi v prah — nikdár,
Ne, prišlo ni takó! Požar sicér
Vpepelil nam celó je gledališče,
Kjer nas ljubili niso, le trpeli,
Umetnosti pa naše ni končal!

V zavetje tesno je zbežala tákrat,
 Da ondu željno bi čakala časa,
 Ko nam odkrije vse lepote svoje,
 Katerih v preponižnem dōmu ónem
 Razvijati nikdár ni mogla vseh!
 Ta čas je tū! . . . Nocoj, v slovesni uri,
 Ko v národa slovenskega imeni
 Poslopje novo posvečujemo,
 Izginejo naj vsi spomini drugi,
 A ta spomin vsekdár ostani nam:
 To gledališče, ki je najprej naše,
 Ponosna bodi priča, da Slovén
 Poslednji ni v številu národov,
 Ki kdáj zaščitniki so bili zlušni
 Jeziku, dōmu in zatō — prosveti.

In če nocoj v minule dni lahkó
 Upiramo pogléd, ne da bridkost
 Zalila bi nam srca, pač takisto
 Oziramo lahkó se v dni bodoče!
 Pred nami dōba se odklepa nova,

Kaj nam prinese, kdo pové nam to?
 A bodi kakorkoli: tega vselej
 Zavedajmo, gospōda se častita,
 Da delo resno le rođi uspeh!
 Potem v sijajni novi hiši tej
 Učakamo resnično zlate čase,
 In upravičeno slovenski rod
 Ponašal bođe se pred tujim svetom:
 »Poslopje to je viden spomenik,
 Da vselej zmaga národ, čegar delo,
 In ako treba je, celó trpljenje,
 Prosveti le je bilo posvečeno!« . . .

Na čast in slavo našega imena
 Razkrij se torej, pozorišče, zdaj!
 Prizori naj vrsté se slikoviti,
 A mi zakličimo iz duše duā:
 »Pozdravljena, slovenska nam umetnost,
 Tvoj čas je tū — zavesa, kvišku — slava!«

A. Funtek.

V kletki.

Ptiček srečni prosto leta,
 Kamorkoli si želi;
 Méni prostost je odvzeta,
 Kletka tesna me drži.

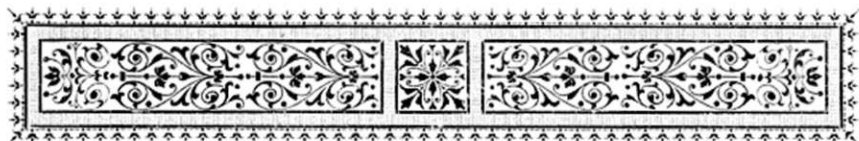
Upa nimam, da odprla
 Moja kletka bi se kdaj;
 Pesem méni vrè iz grla,
 Da mi žalost mami vsaj.

Vènder tudi to na poti
 Mrzlođušnim je ljudém:
 »Pesem glave zbranost moti,
 Torej peti naj ne smém!«

Ptiček lahkósréno pōje
 Pesem drōbno svojo z vej,
 Pèlo bođe grlo mōje,
 Petju nima kletka mej!

y.

Lisjakova hči.

Povest. Spisal Josip Starè.

(Dalje)

X.

Ko se je Klotilda vrnila v Ljubljano, čakala sta je na kolo-dvoru kočijaž Trobec s starinsko kočijo in domači hlapec s svojim vozičkom, da je nánj naložil prtljago. Mraka ni bilo; čakal je žene domá. Sedèl je v prodajalnici pri pisni mizi in se zagledal v velike trgovske knjige. Toda bil je popolnoma razmišljen; gledal je pač, ali videl ni ne jedne številke in sedaj pa sedaj je preobrnil kak list, da bi pomagáči ne zapazili njega razmišljenosti. »Kakó naj jo pozdravim? Ali naj ji pokažem, kakó sem še zmiraj zaljubljen vánjo? Ali naj ji pokažem vso ostrost resnega in premišljenega možá in gospodarja? Ali naj ji morda celó pokažem, da sem ljubosumen? — Le tega ne, zakaj potem bode le še bolj znala v svoje namene obračati mojo slabost. Kazati se ostrega bi mehko moje srce niti ne znalo; smešen bi bil, ali pa neroden in surov, in ona bi me potem še vse huje zavračala. To pa nikakor ne gré pri vzprejemu.«

Takó je preudarjal Lovro, ne da bi se odločil. Pogledal je na uro in videl, da utegne žena vsak čas priti. Prepustil je vse usodi; kakor bode, pa bode. V tem pridrdrá kočija in se ustavi pred hišo. Stopivši na prag je bil Mrak kár začaran od cvetoče lepote mlade žene, kateri je hišna ravno pomagala z vozá. Pozabil je vse črne misli, objel jo in poljubil, da je bila vsa ginjena. Ljubeznivo ga je pogledala, in ko je čutil ogenj teh prelepih očij, porosile so se njegove od radosti. Tolika mehkost pri moži je morala omečiti najtrše žensko srce. Klotilda se mu je oklenila izpod pázduhe in šla ž njim v stanovanje, dočim je prepustila teti in hišni skrb za škatlje in ostalo drobno prtljago. Od raznih mislij in čustev Mrak niti besede ni mogel ziniti.

»Kaj ti je, Lovro, ali si kaj bolan?« vpraša Klotilda molčečega možá; »ali se nič ne veseliš, da sem zopet domá?«

»Oprósti mi, Klotilda, strašno me glava boli.«

»Glava te boli?« ponoví žena sočutno.

»Bolí me, hudó me boli,« pritrdi on in globoko vzdihne, »ali saj ni čudo; zmiraj tičim v prodajalnici in pri knjigah in skoro nikoli ne vidim belega dné. Dobro, da si zopet domá, sedaj vsaj ne bodem vedno sam.«

»Vedno sam!« začudi se žena, »ali nisi hodil vsak večer v kazino? Saj mi je Ahnenfels rekel, da te je videl ondu na vrtu.«

Ime Ahnenfels je zopet razburilo Mraka. Nejevoljno je dejal: »Bil sem samó jedenkrat in to prvi dan po tvojem odhodu. Toda Ahnenfels me ni mogel videti, ker ga takrat ni bilo v kazini. Pač pa so gospodje govorili o njem in tudi o drugih nenavzočnih ljudeh.«

»Drugih nenavzočnih ljudeh?« vpraša Klotilda, ko Lovro umolkne; »ali je to kaj slabega, če kdo misli na koga?«

»Vselej ne; toda lepó ni, če imajo ljudje koga preveč na jeziku. Saj sem rekel, jeden jedini večer sem šel v družčino, in dovólj sem imel bridkosti za ves čas svojega samovanja.«

»Kaj pa so takšnega rekli gospodje? Saj preprosti ljudje menda ne zahajajo v kazino?« vpraša žena zvedavo.

»Kaj bi rekli,« ponoví on nevedé, kakó bi se izrazil. »Vselej ni najhujše to, kar se izgovori, ampak hujše je to, kar se zamolči, vender takó zamolči, da drugi več uganejo, nego je res.«

Klotildi se je dozdevalo, kam meri Lovro, in takoj se ji je zmračilo vedro čelo. V tem sta ji dobro došli teta in hišna, ki sta obloženi s škatljami in ogrinjali prisopihali po stopnicah. Klotilda je vzela prtljago teti iz rók in jo pustila, da sta se z Lovrom pozdravila, sama pa je v tem s hišno izginila v drugo sobo, da se je iznebila možá, ki ji je bil zopet na vso moč zopern. —

Mrakova neodločnost je bila kriva, da se ni prav nič razbistrilo razmerje med njim in ženo njegovo. Vreme v zakonskem njiju življenji je ostalo nestanovito in časih se je zmračilo že takó temno, da je bilo misliti, sedaj in sedaj trešči. Klotilda je bila zopet domá, ali nihče ni védel, ali sta si z možem dobra ali ne. Nista se pričkala, nista se ljubila, ampak po stari navadi sta živela drug poleg drugega, in vsak je storil, kar ga je bila volja. On je tičal v prodajalnici, ona pa je hodila po šetališčih in veselica. V toplicah se je do dobra otresla vseh društvenih oziróv, ki so jo prej še nekoliko zadrževali v slobodnem življenji in gibanji. Sedaj ni več marala, da bi jo povsod

spremljala teta Brigita, ampak kár sama je hodila na izprehod kamorkoli, ali v Latermanov drevored ali v »Zvezdo« h godbi. Sevéda sama ni bila skoro nikdar. Dobro je védelá, kdaj in kje dóbi družéine, in brž ko je stopila na ulice, srečála je kakega znanega částnika, ki se ji je pridružil in se je ni ločil, dokler se ji je ljubilo izprehajati. Najrajši se je ošabno šetála po »Zvezdi« v novih svojih opravah, ki jih je prinesla iz toplic, češ, naj vidijo ljubljanske gospé, kakó se nosijo vélika gospóda po svetu. Sevéda, prave gospóšéine le ni razumela, pa je oponášála le takšne nečimerne ženske, ki so vse prej nego vélika gospóda. Kadar se je torej takó opravljena šópirála in grohotála s svojimi spremljevalci, tedaj so se preprosti ljudje pač ustavljalí in se ozirali za njo, ali niso se ji čúdíli, ampak majáli so z glavo in se ji posmehovali. Gospé pa so jo le mimogredé skriváj pomerile z očmí in si druga drugi rekle pomembno besedo. Ko bi Lovro Mrak sedaj hodil v gostilne, čúl bi vse drugačne pomenke nego takrat v kazini, ali ker se ni genil z dóma, čúl ni ničesar, in bilo je bolje zánj.

Začela se je zopet gledališka dóba. Klotilda je imela zopet svojo ložo v prvem nadstropji in se je védlá v nji drzno in prevzetno kakor še nikdar. Časih je pri nji sedela teta Brigita, še rajši pa je bila sama, da je bilo več prostora nje kavalirjem, ki je niso nikdar pustili sáme. Često so jo kratkočasili takó dobro, da ji ni bilo do tega, kaj se godí na odru, in časih se je kár glasno zasmijála prav tedaj, ko so bili drugi do solz ginjeni. Zgodilo se je tudi, da je občinstvo nejevoljno sikalo proti loži, ker ga je motil govor in smeh. Ahnenfels, ki se je skoro za njo vrnil z dopusta, sedél je malone vselej pri nji v loži, in že so po Ljubljani očito govorili, da je on prvi kavalir Mrakove žene.

Teta Brigita je bila presrečna z uspehom, katerega je dosegla po dobro premišljenem zavajanji bratranke svoje. Kár srce ji je igralo od zlobnega veselja, kadar je pomislila, kakó dobro se maščúje Lisjakovi hčeri, ker jo je nekđaj nje oče spravil iz hiše. Ženska izprijenega srca in hudobne duše, pa je Brigita sploh tudi v tem uživála in se radóvala, da je videla drugo na opolzlih potih, kamor sama ni mogla več zahajati. Toda zadovoljna še ni bila popolnoma, ampak še bolj je hotela v nravno izprijenost pogrezniti Klotildo, katere niti trenutek ni izpustila iz oblasti. Nekega dné je prišla vsa vesela k nji kakor vselej, kadar se ji je káj posrečilo. Bila je do cela nemirna, in iz nje iskrečih očíj je Klotilda takoj ugenila, da ima nekáj posebnega na srci.

»Kaj dobrega, teta?« vpraša jo in ji za pozdravilo stisne roko.

»Ahnenfels je bil pri mênì,« odgovorí ji starka nekamo zaupno in skrivnostno.

»Ahnenfels!« začudi se Klotilda, »kaj pa je hotel pri vas?«

»Najel je sobo, in prvega se vseli«, reče teta zasopla, potem pa nadaljuje počasneje: »Zjutraj mi je Krulec odpovedal, zakaj premeščen je v Novo Mesto. Ko sem šla nató na trg in sem bila ravno za škofijo pri mókarjih, pride Ahnenfels od šentpeterske vojašnice proti mênì in me vpraša, kaj je novega. Povedala sem mu, da imam prazno sobo, on pa mi je ves vesel odgovoril, da jo pride po obedu pogledat, zakaj s sedanjim stanovanjem ni kár nič zadovoljen in ravno si išče drugega. Res je prišel, ozrl se le površno po sobi in mi kár takoj odšel aro.«

Klotilda osupne in ne vé, kaj bi rekla; rdečica jo polije po vsem obrazu.

»Ali te ni sram, Klotilda?« pograja jo starka in se hudomušno nasmeje. »Poglej jo no, kakó je rdeča kakor déklica petnajstih let, ki si je prvokrat v svesti, da se moške oči upirajo vánjo!«

»Teta, ali je pač res takó, kakor ste povedali?« vpraša bratranka skrbno, sumnjajoč, da ni bilo vse zgolj naključje.

»Zakaj bi ne bilo res?« ugovarja ji teta in je nekoliko v zadregi; »videla bodeš že prvega dné prihodnjega meseca, da je res.«

»Bodisi,« zavrne lahkoumna Mrakova žena, ki je imela tudi že svoje osnove, »jaz sem pri tej stvári popolnoma nedolžna.«

»Sevéda si nedolžna,« potolaži jo Brigita in se zasmeje na ves glas. Nató jo prime za roko, pogleda ji v oči, kakor bi jo hotela prebosti, zopet se nasmeje in jo vpraša prav zaupno:

»Klotilda, kaj ne, letos bodeš pozimi pač časih prišla k mênì, da mi ne bode s starimi mojimi kostmí toliko treba po stopnicah? Kaj ne, da bodeš?«

»Veste, da,« odgovorí ji kratko bratranka in se ji umevno nasmehe.

»Sedaj pa z Bogom!« posloví se teta; »marsikaj moram še poskrbeti; sobo je treba preslikati, žimnico zrahljati in treba bode še mnogo drugega, pa se moram podvizati, da dobim ljudi ó pravem času. Hočem, da bode Ahnenfels pri mênì povsem zadovoljen.« Rekši stisne Klotildi roko in odide.

Mrakova žena se ni mogla pritajiti, kakó silno jo je razvnela ta najnovejša novica. Prvi trenutek ni mogla razsoditi, ali naj se veseli ali togotí, pa ni tete niti pohvalila, niti ji ugovarjala. Prav ljubo ji je bilo, da je Brigita odšla, zakaj sáma je preudarjala mirneje, kakó

se ji bode vèsti proti novi sosèšèini. Da bodo ljudje mnogo govorièili in obrekovali, to je dobro védela, ali za takšne malenkosti se že davno ni menila. Samó to jo je še nekoliko skrbelo, kaj poreče Lovro, kadar zvé, da stanuje Ahnenfels nji nasproti. »Takó brezumen venderle ni,« ugibala je sáma v sebi, »da bi ne sumnjal ničesar. Takoj se bode bal, da bi pri teti Brigiti ne imela skrivnih sestankov. Ljubosumen je dovòlj, to čutim, odkar sem se vrnila iz toplic, in nič drugega nego ljubosumnost je vzrok, da je takó silno čmeren. Ali naj mu zopet hlinim goreèčo ljubezen? Ne, ne, to se mi ne ljubi; tudi je predolgočasno in zoperno ter priča o bojeènosti. Tega pa že ne; bojeèe me ne smé videti. Odloèna in drzna bodem, da se mi slabi mozek moj ničesar ne bode upal očitati. Najbolje torej, če vse pre-pustim usodi, kakor uèi stari Mrak. Porabiti hoèem lépo priliko na svojo korist in na svoje veselje ter se naužiti radostij, katerih mi ponuja usoda. Saj je ta usoda itak dosti skopa, zató je èlovek ne smé od-bijati, kadar mu je mila.« Takó se je hitro privadila novemu razmerju v sosèšèini in je takoj marsikaj snovala za zimo.

Ahnenfels se je naselil že zadnjega dné v meseci, in ko je dru-gega dné zjutraj Klotilda odgrnila zaveso, ujele so se nje oèi z nje-govimi, on pa ji je tedaj skozi zaprta okna z roko pošiljal poljubke. Toliko pa je Klotilda le še bila sramežljiva, da se v domaèi jutranji obleki ni mudila pri oknu, nego hitro se je umeknila v sobo. Na prvem sestanku v »Zvezdi« je preuljudnemu sosedu celó oèitala, da jo preveè moti, kadar se napravlja. Toda ni ji verjel, in razpredel se je med njima nov »zanimljiv« pomenek.

Minilo je teden dnij, in Klotilda še ni bila pri teti. Ko je v tem nekega dné pritisnil prvi mráz in je tudi že sneg naletaval, ostala je Brigita domá pri pèèi in poroèila bratránki, naj pride pod večer nekoliko k nji na pomenek; najljubše bi ji bilo, ako pride kár na južino. Mrakova žena je nemudoma vzprejela vabilo in rekla stari dekli, da pride prav skoro.

Précej, ko se je dan nekoliko nagnil, napotila se je Klotilda èez ulice k teti. Dasi je bil že mrak in dasi je do nasprotne hiše imela le nekoliko stopinj, vender se je pred odhodom preèesala, preoblekla se in tù in tam kàj uredila na opravi, kakor bi se ji kàj dozdevalo. Saj je dobro poznala teto svojo. Motila se ni. Stopivši v sobo, za-pazila je takoj, da je vse lepó osnaženo in pospravljeno, miza pa pogrnjena za štiri. Spoznala je takoj tudi švojo srebrnino ter svoje ploščke in skledice.

»Teta, kaj pa to pomeni?« vpraša nekamo osupla in nejevoljna.

»Ne bodi huda, zláto srce moje,« prosí zvita zavodnica, »saj véš, posode nimam, da bi postregla gospódi, zató sem si brez tvojega znanja izposodila, česar potrebujem —«

Ni še dogovorila, ko potrka in stopi v sobo Ahnenfels, in takoj za njim njega prijatelj, poročnik Fuchs. Predno se Klotilda dobro ogleda po novih gostih, že stoji Ahnenfels pred njo in ji poljubi roko; takisto stori njega tovariš. Ko se nakloni tudi Brigiti in jo pozdravi, reče Ahnenfels Mrakovi ženi:

»Nova moja gospodinja je preljubezniva in ne vé, kakó bi mi stregla in me razvajala. Danes me je z mojim prijateljem povabila na južino, da bi nekamo posvetili sedanji moj dom; ali da ta prijateljski sestanek tudi vi, milostiva gospá, počastite z navzočnostjo svojo, o tem ni črhnila niti besedice.« Obrnivši se proti teti, pristavi; »Gospá, lepó ni, da ste mi to zamolčali; še bolj bi se bil ves dan veselil večera.«

»Hotela sem védeti,« opravičuje se Brigita, »ali bodete pač zadovoljni samó s starikasto gospodinjo; in šele ko ste vzprejeli oskromno moje vabilo, hotela sem vas iznenádejati z boljšo družčino, nego je moja, in pozvala sem tudi bratranko.«

»Nikar takó oskromno, gospá,« očita ji Ahnenfels, »prav jaz najbolj vé, koliko trenutkov ste nam že zasládili s svojo duhovitostjo in bogatim izkustvom svojim.«

»Dosti, dosti, gospod nadporočnik,« ustavi ga starka. »Brzdajte preveliko uljudnost; proti méni ne pristoja dobro. Veséli me, da smo vsi skupaj; drugega itak nisem želela. Sedaj pa prosim, sédite za mizo; moja soba ni, da bi se mogel človek izprehajati po nji.«

Nató sedejo takó, da sta si částnika drug proti drugemu in da se lahko menita sedaj z gospodinjo, sedaj z mlado gospó. Po južini je Brigita hitro pospravila z mize in položila nánjo popolnoma nove kvarte za tarok.

»To je izvrstna misel!« vzklikne Ahnenfels, vzame kvarte, zmeša jih, in nató začnó »kralja klicati«. Toda Klotilda in Ahnenfels sta bila prerazmišljena, pa nista imela sreče; vedno sta izgubljala, a dobivala sta le teta in poročnik Fuchs, ki sta mislila samó na igro. Vender je rekel Ahnenfels, da je popolnoma zadovoljen z uspehom; da se že dolgo ni kratkočasil takó izvrstno, in dodal je še to željo, da bi se kratkočasili večkrat takó prijetno. Klotilda se je povsem ujemala ž njim in je nasvetovala, da bi vse tiste večere, ko ne bode drugih veselíc, imeli stalne sestanke pri teti Brigiti, ki je bila sedaj

vsem trem skupna »teta«. Brez vsakega ugovora so vsi kakor iz jednega grla odobrili modri nasvèt.

Lovro ni nič védel, kakó se žena njegova kratkočasi na oskromnem tetinem dômu. In kakó naj bi védel; vprašal je ni nikdar, kam hodi, drugi pa mu tudi niso povedali ničesar, ker ni nikamor zahajal, da bi se s kom sešel. Zató pa so mnogo védeli drugi ljudje in še več govorili. Podnevi namigovanje čez ulice — zvečer razsvetljena okna Brigitina — to so ljudje v sosedstvu skoro zapazili, majali z glavo in si marsikaj šepetali. Tudi domači pôsli in trgovski pomočniki so hitro zasledili »pot k teti« in prežali in gledali čez ulice, kadar so le utegnili. Marsikdo je miloval dobrega gospoda in si mislil: »Kaj bode, če to zvê?« V tem je Lovro delal in se trudil in se z delom zmotil, da ni mislil na druge reči. Trgovina mu je še toliko nesla, da je navzlic ženini potrati nekamo izhajal, ali ko bi zaprl prodajalnico in hotel poravnati vsa plačila, ne bi ostalo nič gotovine. Lovro je to dobro védel, takisto pa mu je bilo jasno, da bi Klotilda nikakor ne hotela zmanjšati svojih potreb. Pustil je vse, bodisi, kakor je, samó da bi ne bilo novega prepira in razpora.

Drugače je mislila Klotilda o tedanjem svojem stanji, ali bolje rečeno, ničesar ni mislila o tem, nego bila je zadovoljna in se veselila življenja; do bodočnosti pa ji ni bilo. Čula je sicer marsikaj, kakó jo imajo ljudje v zobéh, ali srce ji je bilo že takó izprijeno, da ji takšne govorice niti niso bile več neprijetne, ampak celó ponosna je bila nánje in še očitneje je kazala nečimernost svojo, češ: »Ženske mi le zavidajo.« Najdrznejše se je védla, kadar se je z Ahnenfelsom izprehajala po »Zvezdi«. Zaničljivo se je ozirala po gospéh in gospodičinah, katere je srečavala, kakor bi jim hotela zaklicati: »Kdo ste vé proti mênì? Vzela sem vam ga vsem, njega, ki je bil vzor hčeram in materam!«

XI.

Napočila je zopet dôba zimskih veselic. Za gledališče Mraka ni bilo skrb; tjà je prišla Klotilda tudi brez njega; ali na strelišče jo je moral venderle spremljati. Ondu je bilo več manjših plesov in drugih veselic, vse pa bi presegel véliki sijajni ples na korist društva za pomoč bolnim trgovskim pomočnikom. Temu plesu se trgovci nikakor niso smeli odtegniti, nego še posebno so se morali izkazati, da so vpričo vojakov in uradnikov povzdignili veljavo svojega stanú. Delale so se torej velike priprave, najbolj pa so se pripravljale gospé in gospodičine. Toda vse je prekosila Mrakova žena, ki je videla v Franciškovih varih, kaj je sijaj, in ni zató več potrebovala tete, da

bi ji pozvedovala, kakó bodo oblečene druge gospé. Ljubljanske šivilje ji pri tej priliki niso zadoščale, nego vsa oprava je morala biti z Dunaja, kjer se je poléti spotoma le zató pomudila nekoliko dnij, da se je posvetovala pri slovečem ženskem krojači, kakšne barve in kaj drugega bi se najbolj prilegalo nje rásti, pôlti in lasém. Tudi si je dala vzeti mero, da bi potem kár naročila, kadar bi bilo česa treba.

Sedaj je bil tisti čas. Hitro je pisala na Dunaj in dodala, da mora biti vse kár najlepše in najkusneje, najsi stane stoták več. Teden dnij pred plesom je prispela željno pričakovana oprava. Takoj je morala priti Kódrava Marjeta, da je pomagala gospé pomerjati novo obleko in da je vse dobro pogledala, ali bi ne bilo treba česa popraviti ali bolje prišiti. Z obleko je prišel tudi razen lišp in drug drobiž. Med drugim je bila prelepa vételnica od dragocene želvovine in pristnih nojevih peres; bili so zláto vezeni čevlji od bele svile po najnovejši šegi, in bilo je več drugih stvari.

Klotilda še nikdar ni imela toliko skrbij; največ pa jih je imela na dan plesa samega. Na vse zgodaj je poslala hišno h Kódravi Marjeti, da bi je ne pozabila priti oblačit; tudi k frizérki jo je poslala in ji ostro naročila, naj ne pride prepozno. Hlapec je moral h kočijažu Trobcu, da pač dobro osnaži staro kočijo in da pride o pravem času pred hišo. Sploh je bilo ta dan v Mrakovi hiši takó živahno, kakor bi bilo zvečer ženitovanje. Popóldne je prišla teta Brigita, da bi káj pomagala. Najbolj zbegana je bila Klotilda sama; zaužila ni ne jedí ne pijače, niti se doteknila kave, katero je teta tolikanj hvalila. Ko se je zmračilo, morala je hišna ob vélikem zrcalu prižgati na vsaki stráni po dve sveči, druge pa postaviti na mizo in na mizice, da je bila vsa soba razsvetljena. Že se je Klotilda po obrazu in vsem górenjem telesi umila z dišečo vodó, in tudi Kódrava Marjeta je že prišla, da bi jo oblekla, le frizérke še ni bilo. Nejevoljno je stopala gospá po sobi in se jezila, toda zopet se je nekoliko umirila, ko so ji oči obtičale na bogatem lišpu, ki je bil kakor na ogled razložen po vsi sobi, pripravljen, da poveča nje krasoto.

V tem zapóje zvonček na hodniku, in précej nató stopi v sobo željno pričakovana frizérka, vsa premražena in zasopla ter se hitro loti dela. Ogrnjena v dolg plašč od bele tančice, sedí Klotilda pred vélikim zrcalom in zadovoljno gleda vánje, poslušaje dobríkanje zgovorne opletalke, ki sedaj hvali nje góste lasé, gladke kakor svila, sedaj se čudi nje beli pôlti, ali pa ji pravi, kar je čula in videla drugjé. V tem urno spleta široke kite, umetno jih zloží in zatakne vánje glavník, ki se kár lesketá od dragih kamencev. Ob stranéh užgè krajše

lasé v kodre, tudi ji med kite zasadí belo in rdečo kamelijo, napósled pa ji na témeni namésti tanek zlat venec, posut z bliščečimi kamenci, da je ovenčana kakor kraljica. Dasi jo je Bog obdaroval z veliko krasoto, nečimerni Klotildi to le ni dovòlj, in frizêrka jo mora po vsem gorénjem telesi potresti z dišečim belim praškom in jo zopet izprašiti, da se bela pòlt še bolj sveti. Tudi rdečega ličila ji mora dejati na lica in ji nekoliko počrniti obrvi, predno pospravi svoje orodje in steče v drugo hišo.

Sedaj se jame Klotilda oblačiti; vse, šivilja, hišna in Brigita imajo dovòlj pòsla ž njo. Hitro se vse tri sučejo okolo nje, in skoro zašumi na nji dragocena svilena obleka, na vrhu izrezana, da so razgaljene prsi in rame, zadi pa dolga, da se pol sežnja vleče po tleh. Zdajci se Klotildi povzdigne nečimerni ženski ponos, in oblastno kakor kneginja stoji med strežnicami in sedaj ukazuje, sedaj se zadovoljno ogleduje v zrcalu. Tudi kuharica pride pogledat svojo gospó in privéde s seboj dekle iz drugega nadstropja; obe kàr obtičita na pragu sosedne sobe in se od daleč čudita neznani lepoti. Ko je vsaka guba naravnana in se vse lepó prilega, zatakne teta bratranki svoji uhane, da se kàr zabliska po sobi, okolo vratú pa ji obesi niz biserov. Klotilda sáma si natakne rokavice in si na vsako roko zapnè po jedno debelo in široko zláto zapéstnico, od katerih ima jedna v sredi zvezdo od samih dijamantov. Sedaj vzame óno vétérnico, katero je dobila z Dunaja, in prelepí robec od najnežnejše bele tančice, obšit s širokimi bruseljskimi čipkami, in oboje poškropí z močno dišavo, da se zdajci po vsi sobi razpuhtí prijeten duh.

V tem pridrdrá po kamenitem tlaku voz in se ustavi pred hišo. »Trobec je tù!« zakliče domači hlapec v sobo, in takoj steče hišna gospodu poročít, da je »gospá že pripravljena. Tudi Lovro je bil že oblečen; na sebi je imel črn frak. Stopivši v sobo, kàr osupne in obstoji pri vratih; kàj takšnega še ni videl v oskromnem svojem življenji! To da je njega žena? Ne, ne! Mrak ne verjame svojim očém, da je to lepa njegova Klotilda. In venderle je bila ona, in tudi lepa je bila in še kakó! — Ali ta lepota Lovru ni ugajala; to ni bila tista nedolžna lepota, ki je takó dobro dela njega srcu in očesu; to je bila grešna, zavédna krasota! — Nehoté se je domislil Mrak tistih podob, katere je časih še dete ogledaval v starih knjigah in o katerih mu je pravil oče, da so to vpodobljeni naglavni grehi. Samó tega ni védel, ali bi primerjal ženo napuhu ali nečistosti, ali obema skupaj. In to ženo naj povéde med ljúdi? — Čemú? Za kóga? — Dobro je védel, za kóga; motil se ni več, dasi ni védel vsega, kar se je

godilo za njegovim hrbtom v najbližnji soséščini. Vročina in mraz sta ga obhajala, in niti besedice ni mogel ziniti. Najrajši bi planil in potrgal z žene vso to potrato; ali za to je bil preslab. Saj vémo, da je bil sploh prešibek, in prav ta njegova slabost je povzročila, da je smela njega žena prezirati vse zakonske in društvene vezi ter se kakor omamljena udajati vsakeršnemu poželenju. Bolj nego kdàj je čutil Lovro to svojo slabost in — zopet se ji je udal.

»No, kaj se ustavljaš?« zakliče mu Klotilda; »voz že čaka, zadnja bi le ne hotela biti.«

Lovro se molčé vrne v svojo sobo po plašč; v tem hišna gospé obuje vrhne čevlje, teta pa ji čez ráme ogrne dragoceni kožušek. Sedaj gré hišna z lučjo naprej svetit po stopnicah in po véži; za njo pa stopa varno Klotilda, držeč z levico zadnji konec svilenega krila, da se ji ne vleče po tleh. Poslednji je Lovro, žalosten in potr, kakor bi šel na morišče. Vrh hodnika je stala teta in zadovoljno gledala za njima, v svesti si svojega vpliva. Smehljaje se je nekaj zašepetala stari kuharici, ki je tudi zrla za gospódo, sicer molčé, tem več pa zamišljena. Zdelo se ji je, da med gospó in gospodom le ni, kakor bi moralo biti, in tího se je vrnila v kuhinjo.

Na strelišči je bilo že vse polno, ko sta se pripeljala Mrak in žena. Bilo je ravno pred začetkom novega plesa. Godci so že napenjali strune in poskušali glasove, plesa željni gospodje in gospodiči pa so se živahno sukali okolo nališpanih gospâ in gospodičin ter jih prosili »jedenkrat na okolo«. Tù se kakor kraljičina v bajki pri vratih pokaže Klotilda v vsem sijaji svojem. Izpustila je obleko, da se je šumčč vlekla za njo; z levico se je na lahko oklenila možá, v desnici pa je držala dragoceno véternico in se pahljala ž njo. Moški in ženske se zdajci vsi ozró proti vhodu, in vsak gleda z drugim čustvom ta v Ljubljani nenavadni sijaj. Neizkušene mlajše déklice kâr strmé, starejše ji zavidajo, a gospé se pomembno spogledujejo in se umejo. Částniki, nje kavalirji, bili so vsi na plesišči, in sedaj je bila njih dolžnost, da se poklonijo »kraljici« svoji. In res, kakor bi trenil, prihité iz vseh kotov, in začnè se pogajanje za četvorke. Ona se jim sladkó nasmiha, ali ne obljudi se nobenemu, zakaj pravega še ni med njimi.

»Gospodje, preljubeznivi ste,« upira se Klotilda, da bi se ne prehitela, »vsi zajedno ste se oglasili, da res ne vé, kdo je prvi, žalila pa ne bi nikogar rada.«

»Jaz sem prvi,« oglási se Ahnenfels, ki se je nekoliko zamudil pri neki prejšnji znanki, »prva četvorka je že méni oddana.« Ta hip stopi pred Mrakovo ženo in ji ponudi rokó, da se oklene vánjo in

pod njegovim varstvom deli milosti ostalim kavalirjem, katerim se po vrsti obljubi za vso noč.

V tem zazvené glasovi hitre polke. Ahnenfels se prvi zavrti s Klotildo in šine ž njo po dvorani, predno se morejo drugi zvrstiti za njima. Gospodje in gospé strmé v plesalko, ki z bliščečo svojo opravo jasno kaže, da hoče biti kraljica nocojšnjemu plesu. V svesti si svoje zmage dvigne Klotilda ponosno glavo, in le sedaj in sedaj ji okolo rdečih ustnic zaigra ljubek nasmeh, kadar ji Ahnenfels s kakovo besedo obudi sladkih čustev. Ali takoj se izraz nje obličja zopet izpremeni, kadar se plesaje zasuče mimo žene, v srci svojem nič menj hrepeneče po slavljemem Ahnenfelsu nego ona. Najrajši bi jo kár prebodla z očmi, pa jo prezirno omeri, kakor bi hotela rêci: »Zaman se trudiš; jaz sem ga osvojila, moj je, mênì se mora klanjati in mi biti pokoren kakor suženj srca mojega!«

Lovro vsega tega ni videl in niti ni hotel videti; saj ni bil več takó neizkušen kakor takrat, ko jo je prvokrat privédel na strelišče ter nje kavalirjem stiskal roke in jim napijal s šampanjcem. Danes je bilo vse drugače. Ko je stopil ž njo v dvorano in so jo obsuli částniki, izpustila je hitro njega roko, češ, »ne potrebujem te več«, in vse drugače se je oklenila Ahnenfelsa. Mraka je bilo sram samega sebe; šel je v gostilniško sobo, poiskal si nekoliko starejših meščanov in sédel médnje. Ves razburjen ni védel, kaj bi začel, pa si je naročil buteljo dobrega vina, da bi v njem potopil črne misli.

»Gospod Mrak, čelo se vam nocoj nekamo preveč ujema z imenom,« reče mu prvi sosed pri mizi, dober pošten možiček, ki bi za ves svet ne razžalil nikogar. »Vidite, to je zató, ker ste prišli prevred med nas. Mladí ste še, pa bi morali še poskočiti in se sukati po dvorani.«

»Kaj hočem, ko ne plešem,« zavrne ga Lovro.

»Ko bi imel jaz táko lépo ženo, kakor jo ima gospod Mrak, na stara svoja leta bi se učil plesa,« oglaší se drug meščan, sedéč kraj prvega.

Vsa družčina, kolikor je sedí pri isti mizi, začnè se zanimati za Mraka. Nekateri ga sočutno pogledujejo, ker se jim smili, drugi pa si namežikujejo in se skrivaj rogajo. Na konci dolge mize reče nekdo bolj natihoma :

»Mrak že pleše, ali takó, kakor mu ona gode.«

»Kaj ste rekli?« vpraša gospod srednjé moške dôbe, ki je ravno prišel iz dvorane in sédel h govorniku,

»I no, rekel sem, da Mrak pleše, kakor mu ona gode.«

»Pleše, pleše,« pritrди prišlec, »ali ne bode plesal dolgo.«

»Zakaj ne?«

»Zakaj? — Zató ker opeša, pa se mu zvrти v glavi. Zgrudil se bode v brezdno, iz katerega se nikdar več ne vzdigne.«

«Priatelj, danes govorite v podobah.»

»Ali te podobe so jasne. Gledal sem v dvorani ta sijaj in to potrato. Saj se tudi druge lišpajo, zlasti če so mladá in lepé. Toda Mrakova žena preseza vse mere; to ni več ne lepó, ne spodobno. Moški imajo danes le zánjo oči; kaj takšnega še nismo videli v naši oskromni Ljubljani. Prvi hip so kár vsi ostrmeli, sedaj pa že mirno razsojajo ta prikaz. Kdor umeje takšne stvari, računja, koliko stane vse to; drugi poudarja nravno stran tega zakona. Da ste videli, kakó se je hitro otresla možá in kakó je z bliskajočimi očmi privlekla k sebi Ahnenfelsa; kakó se ga je strastno oklenila in ga držala, kakor bi hotela očito pokazati, da ga ne izpusti več.«

»Hahaha!« zasmeje se starejši gospod, »Ahnenfels je zvit; ta je že marsikatero zbegal, ali skoro se naveliča vsake, pa si poišče druge kakor metulj, ki leta od cvetice do cvetice in iz vsake posrka nekoliko medú. To vam rečem, Ahnenfelsa niti Mrakova ne obdrži.«

»Kaj!« odgovorí mu prvi in se nasmeje kakor zvedenec v takšnih rečéh, »Ahnenfels je izgubljen; Mrakova žena ugonobí njega in možá in sámo sebe. Le potrpite, ućakamo še čudnih dogodéb!«

(Dalje prihodnjíč.)

Pri vodnjaku.

Ženica z vedrom v roki
K vodnjaku je prispela,
Zajela vóde čiste,
Takó mi pótlej dela:

»Let dôkaj že prihajam,
Odhajam z vedrom v roki,
A níkdar ne izprazni
Vodnjak se ta globoki.«

In k dômu od vodnjaka
Ubrala je korake,
Za njo sem gledal, tiho
Besede rekel take:

Zajemam vedno upe
Iz srca globoćine,
A vènder vir mi upov
Nikoli ne premíne . . .

Rástislav.

O k ó.

Spisal dr. Jožef Rakež.

»Tó okó, ki v njem nebó brezmejno
 Ogledava se in vsaka stvar,
 Ki takó svetlôbe, dneva žejno
 Pije luč nebesko blagodejno — — —«
 Stritar.

ine toži nekje, kakó v denšnjem svetu čimdalje bolj gine poezija: železnica nam pretresa dušo, dim premogov odganja ptice pevke, in neugodni plinov duh po ulicah nam kviri uživanje čarobne noči, razsvetljene z bledim luninim svitom . . . Istina je, vedno globočje se utapljamo v mórje materijalizma, borèč se za svoj obstanek, iščoč le pomočkov za svojo telesno blagobit. — Romantika — kje si? Prišli so drugi časi, nego so bili prej. Toda v tem krutem, trdem bóji za vsakdanji kruh nam je venderle ostalo nekaj pesniškega zanosa, nekaj idejalne navdušenosti za vse, kar je lepó. Vse, kar gledamo na svetu, prikazuje se nam v neki obliki; brez nje ne vidimo nijednega predmeta, brez nje si ga sploh ne moremo predstavljati. Tudi naš rek torej ne obrača svoje pozornosti samó na to, da vsak predmet ustreza svoji zvrhi, temveč da razven tega tudi odgovarja našim estetiškim zahtevam. »Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.«

Zdelo se nam je umestno izustiti te besede, predno razpravljamo o predmetu, ki je za vsakogar toli važen in zanimljiv, kolikor je navaden in preprost — predno izpregovorimo kaj o očesi.

Uprav okó je predmet, ki prav takó zanimlje idejalnega pesnika kakor golega materijalista. Ni ga telesnega dela, ni na obrazu, ni drugje, ki bi se tolikanj opazoval in opisoval kakor okó. Sevêda imata pri tem opazovanji vsak svoje stališče, pesnik in učenjak.

Pesniku je okó izraz človeškega čustva. »Okó je duši zrcalo.« Kakor iskra pade žarki pogled črnoóke déklice v pesnikovo srce, vname ga in navduši. »Svoj pekel in svoj raj« nahaja v ljubljenske svoje pogledu. — In romanopisci! Saj se vsaka povest suče okrog jedne in iste epizode: »kakó se okó z očesom ujame.« — Okó nam izraža misli človekove, njega čustva in voljo.

Uprav nasprotno učenjak-materijalist. Hladno, toda odločno nam veli: »Okó se ne izpremeni, naj človek misli in čuti, kar hoče; okó ne izraža našega duševnega položja; naše misli in naša čustva niso v nikakeršni zvezi ž njim.«

Što li vjera, što li nevjera?

Najbolje, da se iz početka ne priklopimo nijednemu mnenju. Ne spuščajmo se v prepire, sodba naša ne bodi prehitra, da nas ne zadene trpka Apelova pušica: »Le čevlje sodi naj kopitar.«

Pustimo začasno to vprašanje in poskusimo pričeti stvar pri pravem konci.

Kaj je okó?

Vsakemu čutu je treba čutila, rekše priprave, ki vzprejema zunanje vtiske in jih dovaja do možganov. Od prvega trenutka, ko stopimo v življenje, deluje zunanji svet po čutilih na naše možgane.

Okó je čutilo ali organ vida, najpopolnejšemu, najzanesljivejšemu in najplemenitejšemu čutu človeškemu. Ž njim občujemo največ in najbolj z zunanjim svetom. »Vitam dat, qui lucem«, pravi latinski pregovor.

Okó je zloženo od vidnega živca, zrkla in postranskih organov.¹⁾

Vsakdo je že videl na lobanji onidve globoki okrogli rupi — to sta očesni duplini. V dnù očesne dupline je predor; skozi njega prestopa vidni živec iz lobanjske dupline in prehaja odtod v mehko salo, zarit v zrklo.

Zrklo (očesno jabolko) je opla, z raznimi prezornimi tvarinami izpolnjena oblica. Le-tá obla je zaodeta z več kožicami, ležečimi druga vrhu druge. Zunaj je najtrdnjša plast; trda, usnjata, neprezorna koža, ki jo zovemo belóčnico (sclera); spredi je vánjo vstavljena prezorna, nekoliko bolj izbočena roženica (cornea). Znotraj je belóčnica preprečena z nežno, črno, žametasto kožico; nazivljemo jo žilnico (chorridea), ker se v nji razpletajo krvne žilice.

Ondu, kjer se začinja roženica, prehaja žilnica v šárenico ali dožico. Le-tá ima svoje ime odtod, ker je pri raznih ljudeh različne barve, sedaj rjava, sedaj modra, sedaj siva i. t. d. O tem bomo razpravljali še pozneje. Šárenica obkroža okroglo odprtino za roženico. Podobna je krožcu z okroglo luknjico; sredi te luknjice je zénica (pupila). Šárenica ima v sebi razpetih mnogo mišičnih vlaken, ki zénico krčijo in širijo.

Zadi je belóčnica predrta; ondu stopa vidni živec v zrklo in se razširja preko žilnice v tenak pletež. Pod žilnico je torej tretja plast, namreč mréžnica (retina), ki je spletena od pretankih vejic vidnega

¹⁾ Pišočemu te vrste, rabili sta mi v pomoček Erjavčeva somatologija in jedina slovenska knjiga, ki vsestranski in obširno obdelava naš predmet, t. j. prof. Žnidaršiča delo „Okó in vid“, izdala „Matica Slovenska“, Ljubljana, 1880.

živca. Mréznica je neizrecno nežna, siva in presojna kožica, ki seza celó pod roženico.

Vsa zadnja očesna otlina, ki jo obkrožajo góri imenovane kožice, izpolnjena je s steklovino (corpus vitreum), nekovo prezorno, raztopljenemu steklu podobno tvarino. Steklovina je spredi nekoliko vdrtá; v to vdrtino pristaje kristalna leča. Le-tá je podobna stekleni leči, povsem prezorna, brez barve in obvita z nežno, prezorno kožico, lečno mrénico. Šárenica visi pred lečo in se naslanja na nje sprednjo stran.

Prostor med šárenico in lečo, ki je jako ozek, zovemo zadnji očesni prekàt. Med šárenico in roženico je večji prostor — sprednji očesni prekàt. Oba sta polna neke tekočine, takó zvane vodene mokrine (humor aquens). Ta mokrina brani, da kristalna leča ne pride preblizu roženici in je ne napenja.

Da se zrklo lahko giblje na vse plátí, ima jako mehko ležišče; podstavljeno je z mehkim salom. To salo se izgubi v dolgi bolezni — okó se vdíra. To je vzrok, da imajo bolniki vderte oči.

Postranskim organom pripadajo zlasti očesne mišice. Vse te mišice, šest jih je, pričenjajo se na kostéh, ki obkrožajo očesno duplino, in se pripenjajo na sprednjo stran zrkla. Mišice obračajo okó in ga vrté na vse strani.

Spredi je okó pokrito s kožo. Ta koža je vprek razprana v górenjo in spodnjo vejo. Obe sta podkrepjeni s hrustancem ter se po mišicah otvarjata in zaklepata. Zunaj je veja pokrita s tanko kožo; na notranji plátí pa jo zastira nežna sluznica, ki ima mnogo krvnih žilic in živcev.

Ta sluznica prehaja z veje na sprednjo stran zrkla in takó veče górenjo vejo s spodnjo; zatorej jo zovemo tudi vezno kožico (conjunctiva). Na zrklu zastira samó belóčnico, ne pa roženice — zató je podobna vreči, kateri je v dnó vstavljena roženica. Dostikrat se pripetí, da priletí človeku prah, pepel, drobne žuželke i. t. d. v okó. Ves ta drobiž zaide v to vrečo; ondukaj draži živce v sluznici, ki se zaradi tega vname in zardí.

Tam, kjer zunanja koža prehaja v sluznico, vsajene so v vejo dlake, trepalnice. Trepalnice odklanjajo od zgoraj padajočo svetlobo in branijo okó znoja, prahú i. t. d. Isti zvrhi rabijo ob rvi nad očesom.

Na zunanji stjáni očesa je žleza, iz katere se izceja vodena, čista, nekoliko slana tekočina. Pesniki jo imenujejo »roso nebeško«, navadni ljudje pa solze.

Solze napajajo sprednjo stran zrkla, zatorej je okó zmirom nekoliko mokro. Kar je solzne mokrote odveč, zbira se v notranjem očesnem kotu v neki globelici in se odtod po nekem žlebu, solzovòd imenovanem, odtaka v nos. Kadar pa človek plače ali se od srca smeje, tekó solze takó hitro in obilo, da se ne morejo odtakati skozi nos; zató kapljajo preko veje po lici.

* * *

Kakó vidimo?

Okó je priprava, ki na svojem ozadji od predmetov dela prav takšne slike kakor temnica ali »camera obscura«. Veljavni so tukaj isti znani fiziški zakoni.

Za vid je torej najprej treba svetlobe. Iz svetečih ali razsvetljenih teles izhajajo svetlobni žarki in stopajo skozi zénico v okó. Ondu se lomijo, križajo blizu sredine očesa ter narejajo na mréžnici vzvrnjeno in zmanjšano sliko dotičnega predmeta. Zajedno pa tudi éterjevi tresi udarjajo na mréžnico in dražijo končino vidnega živca; živčeva vlakna dovajajo ta dójem možganom, in ondu nastane pomisel o predmetu. Kadar vtisek ali dójem dospè do možganov, takrat se ga šele zavedamo, takrat šele »vidimo«. Kakó se ti dojmi pribčujejo možganom, kakove izpremembe se godé zaradi njih na mréžnici in v možganih, to sevèda ni dognano. Prekoračili bi meje tega spisa, ako bi navajali vse podmene ali teorije, ki so jih izrekli učenjaki.

Da vidimo jasno in razločno, zavisno je od mnogoterih pogojev.

Vse óne tvarine v očesi, skozi katere prehajajo svetlobni žarki, da se končno združijo na mréžnici, morajo biti čiste in prezorne; sicer je vid oslabel ali celó nemogoč.

Največkrat se dogaja, da se skalí kristalna leča. To bolezen imenujemo mreno na očesi. Proti nji ni drugega leka, nego da se mrena sname, t. j. da se kalna leča odpravi po spretnem zdravniku. — Ako se skalí roženica, pravimo, da je prišla bél na okó.

Vzpričo preslabe ali prehude svetlobe često otrpne mrežnica ali vidni živec. Ako mrežnica izgubi svojo občutnost, ako je vidni živec oslabel in pohabljen, pretrgana je vez med očesom in možgani, in móči ni videti. To bolezen nazivljemo črno slepoto; le-tá je neozdravna.

Da nam je móči videti predmet, mora njega vtisek na mréžnici nekaj časa trajati, in sicer je to zavisno od jakosti svetlobe. Čim svetlejši je predmet, tem menj časa je treba, da ga uzremo. Slabo razsvetljenih teles, ki se hitro gibljejo, sploh ne opazimo. Takó ne

vidimo zó b urno vrtečega se kolesa, niti krogle, iz puške leteče, pač pa brezkončno hitrejše elektriško iskro, ker je jakost njene svetlobe zeló velika.

Kót, ki ga delata premi črti, potegnjeni od skrajnih toček kekega predmeta k očesu, imenujemo vidni kót. Le-tá vidni kót mora imeti gotovo veličino, da predmet jasno vidimo ali sploh uzremo. Njega absolutne velikosti sevéda ni móči določiti, ker je zavisna od barve, svetlosti, od gibanja ali mirú dotičnega predmeta in od mnogih drugih okolnostij. Zadoščaj, ako povémo to-le. Izkušnja je dokazala, da človeško okó pri dobri razsvetljavi še jasno razloči v steklo vrezane črte, ki so 0007 *mm* druga od druge. Take črte gleda okó v vidnem kotu dveh do treh sekund.

Najugodnjeje je, ako je predmet jako svetál in na temnem dnú. Radi tega vidimo zvezde, katerih vidni kót je takó majhen, da se ne dá izračunjati.

Le tedaj nam je možno videti predmet, ako pada njega slika na mréžnico, t. j. ako se svetlobni žarki, izhajajoči od jedne predmetove točke, zopet na mréžnici družijo v jedni točki. Ako bi očesni deli, ki lomijo svetlobo, imeli vedno isto léžo in obliko, videli bi predmet razločno samó v gotovi dalji. Toda izkušnja nas uči, da nam je z zdravim očesom v jako različnih daljah móči videti razločno. Okó ima namreč zmožnost, prilagoditi se razni razdalji, rekše notranji svoj ustroj v vsakem slučaju izpremeniti takó, da pade vedno jasna slika na mréžnico. To imenujemo uravnavo ali akomodacijo očesa.

Pri akomodaciji očesa se izpreminja osobito lečina oblika. Čim bolj je skrivljena leča, tem večja je tudi nje lomeča sila. Pri uravnavi za bližino se torej leča bolj skrivi, pri uravnavi za daljo pa se bolj splošči.

Sposobnost očesa je, kar se tiče uravnave, za čudo velika, zlasti pri mladeniči; vendar ima svoje meje. V bližini je le do neke gotove dalje móči videti razločno. V daljo pa vidi zdravo okó neizmerno daleč, sevéda ako so predmeti primerno veliki.

Vsako okó vidi najrazločneje v nekovi dalji, ne da bi se napenjalo. Najmanjša oddaljenost, pri kateri okó predmet brez truda razločno vidi, imenuje se dogled in znaša pri zdravem očesi 20 do 25 *cm*.

Nedostatkem vida, ki imajo vzrok v nenavadni obliki zrkla, pripadata v prvi vrsti kratkovidnost in dalekovidnost.

Kratkoviden je človek, ki navzlic vsemu napenjanju ne more uravnati svojih očij na daljne predmete.¹⁾ Njegov dogled je le 10 ali pa

¹⁾ Glej letošnji „Zvon“, št. 3., str. 178: A. Štrifof, „Pokončna pisava“.

celó 5 *cm* pred očesom. Predmetov, ki so daleč nad 30 *cm*, navadno ne vidi več razločno. Drobné predmete, črke i. t. d. si mora kratkovidec primekniti prav blizu očém, da povekša vidni kót.

Kaj je temu vzrok?

Svetlobni žarki, izhajajoči od predmeta, združujejo se pred mrčžnico, slika predmetova nastaja pred mrčžnico, namesto na nji. Kratkovidno okó ima namreč večjo razdaljo med roženico in mrčžnico nego zdravo, in sicer zató, ker je zrklo podolgasto ali jajčasto.

Kratkovidnost je le malokdaj prirojena, skoro vedno pridobljena. Kakó pa nastaja kratkovidnost, kakó prehaja prej oblo zrklo v podolgasto, jajčasto obliko?

Temu sta osobito dva vzroka.

Kadar se sklonimo, šine nam krí v glavo in tudi v oči. Ta krvni navál pomnožuje očesni tlak, ki torej močneje pritiska na očesne kožice. Le-té so na zadnji očesni stráni tanjše in morajo torej ondu najprej odjenjati ter se izbočiti. Ako traja ta pomnoženi tlak delj časa, podaljša se okó trajno.

Vsako delo torej, pri katerem trajno nagibljemo glavo, utegne podaljšati okó in kvariti vid.

Kadar gledamo v daljo, tedaj sta očesni osí vzpóredni. Čim bližji je predmet, ki ga hočemo uzreti, tem bolj se morata očesni osí primikati. To primikanje oskrbujejo očesne mišice. Ako gledamo jako bližnje predmete, moramo te mišice zeló napenjati. Napete mišice pa stiskajo zrklo ob stráni, ki torej zaradi tega pritiska prehaja iz óblaste v jajčasto obliko.

Vsako delo torej, ki nas sili gledati zeló blizu, kvari nam vid. Zatorej so lahko kratkovidni obrtniki, ki opravljajo taka dela, da jih morajo držati blizu očesa in ostro gledati vánja, n. pr. urarji, lesorezci i. t. d.

Baš nasprotni nedostatek je daljnovidnost. Daljnovidci so óni, ki svojih očij nikakor ne morejo uravnavati na bližnje predmete, ki torej v prirodni dalji ne vidijo razločno. Čitaje n. pr. odmaknejo knjigo daleč od očij. Daljnovidec torej ravno tega ne vidi, kar mu je »prav pred nosom«.

V daljnovidnem očesi se združujejo svetlobni žarki za mrčžnico; slika predmetova nastaja za mrčžnico, ne pa na nji. Daljnovidno okó je torej prekratko; razdalja med roženico in mrčžnico je manjša nego v zdravem očesi.

Daljnovidnost je navadno prirojena.

Daljnovidnosti je na videz podobna starovidnost. Tudi starovidec ne vidi bližnjih predmetov; ali vzrok je popolnoma drugačen. Starovidec ne vidi slabo zaradi tega, ker mu je okó prekratko, ampak le zato, ker mu je opešala zmožnost uravnavanja. Ako je človek v letih, trdi se prej prožna kristalna leča čimdalje bolj in se ne more več takó kriviti kakor prej.

Starovidnost je pri zdravem očesi čisto prirodni prikaz, ako je dotičnik prekoračil 60. leto.

Slabovidnost se pojavi, ako izgubi mréžnica nekoliko svoje občutnosti. Prehuda svetloba in predolgo napenjanje očij sta glavna vzroka temu nedostatku; toda šestokrat je tudi prirodni. Tudi slabovidci drže predmete blizu očesa, da povečajo vidni kót in da dobé več svetlobe od njih; zato ljudstvo često krivo sodi o njih, češ, da so kratkovidni.

Obično gledamo na obe oči. Akoravno se v obeh očeh delajo slike predmetov, vidimo venderle jednojnato. Sevéda mora biti izpolnjen nekov pogoj. Sliki morata v obeh očeh padati na jednaki, ustrezni mesti mréžnice. Da je to mogoče, morata se vidni osí križati ravno v predmetu, katerega hočemo videti. Ako temu ni takó, človek škili. Vzrok škilenju je torej, da očesni osí nista jednako uravnani. Dozdeva se nam, da gleda človek s to hibo navzkriž ali pa z jednim očesom sém, z drugim tjá. Pri škilci le jedno okó »gleda«, le jedno okó se uprè v kakov predmet, le v jednem očesi nastane razložna slika predmetova.

Škilasti ljudje vidijo dvojnato, toda le v pričetku. Slika v narobe obrnjenem očesu je nerazložna, in škilec se privadi temu, da jo do cela zanemarja. — Škilenje je ali prirodno ali pozneje pridobljeno. Popolnoma se dá odpraviti le z operacijo.

Kakó se je čuvati očesnih boleznij in nedostatkov? Žalostna je istina, da se očesni nedostatki, zlasti kratkovidnost in slabovidnost, strahovito množé leto za letom. Zgolj nevednost in nemarnost sta kriva temu žalostnemu prikazu. Kakó malo se pazi na okó! Zdravniške pomoči se išče navadno šele tedaj, kadar je vsaka pomoč zaman. Koliko se greši že pri nežnih otrócih! Novorojenčevo okó je treba večkrat očistiti in ga čuvati prehude svetlobe, ki je očesu toli nevarna. Otroška posteljica ne bodi torej obrnjena proti oknu; ako je okno ponóči zagrnjeno, ne odgrni se hipoma, zakaj vsaka nagla izprememba svetlobe je kvarna očém. Kolikokrat vidimo otroke vznak ležeče, ko jih vozijo v odprtih vozičkih, kjer morajo neprestano gledati svetlo nebó. Je li čudo, da je otrok končno slaboviden?

Druga še večja nevarnost pretí otroku, stopivšemu v šolo. Šolske sobe so često temne in zatóhle; svetloba dostikrat ne prihaja od prave strani. Učna soba bodi svetla; svetloba ne padaj naravnost v okó; najbolje, ako prihaja od leve strani. Stene ne smejo biti pobeljene, nego sivkasto ali modrikasto pobarvane. Šolska deska, v katero se mora učenčevo okó toli često ozirati, naj se ne leščí. Klopí so tudi ponajveč takó narejene, da je razdalja med glavo in učno knjigo premajhna.

Dorastajoči otroci imajo jako čutno okó. In vender je otroško okó najbolj izpostavljeno kvarnim vplivom. Zató ni čudo, da je v srednjih šolah malone tretjina učencev kratkovidna. Temu so poleg navadnih razlogov še razni vzroki. Knjige in pisanja se navadno držé preblizu očém. Tisek v knjigah, osobito na zemljevidih, često je zeló droben. In kolikrat si kvari učenec očí, čitajoč v mraku ali pa pri brleči svetilki. Sósobno kvaren je vsak krvni navál proti glavi; le-tó je, kakor smo omenili že góri, jeden bistvenih vzrokov kratkovidnosti. Paziti je torej treba, da se učenci ne držé presključeni.

Zlasti opasna za okó je prehuda svetloba. Ako bi delj časa gledali v solnce, otrpne nam mréznica. Slabo je tudi gledati svetle in sijajne stvari, n. pr. sneženo pokrajino, ako sije solnce nánjo. Takisto brezpametno je na solnci čitati ali pisati. Pekárji, kovači i. t. d. so v starosti slabega vida, ker morajo neprestano gledati v ogenj.

(Konec prihodnjíc)

Tožno jézero.

Jézero tožno v dolini

K nebu obrača okó,
Témno obroblja zelenje,
Gozda je senči drevó.

V jézero tožno dolinsko
Potnik zamaknjen strmim:
Vrba žalújka na bregu
V žalost zagrinja se ž njim.

Tisočkrat nágne sočutno

Nánj se do tèmnih valóv,
Veter ga tési krilatí
V pišu od górskih lesóv.

Solnce se v njem pozrecali,
Z lica odgrinja mu mrak,
Zvezde zazibljejo svetle
Togo mu v spanec sladák...

Potnika sréni bolesti
Pa ne drugúje nikdó,
Njega nemirne stopinje
Sámo prešteva — nebó...

Slovén.

Signor Giannino.

Humoreska. Spisal R. Murnik.

I.

»Hočeš li ga ljubiti
i danju i nočju?
Tvoja ljuba plače,
ali kaže: „Hoću!“

Stanko Vraz.

am gôri visoko na strehi Prikopčeve hiše je sedel oblastno in gledal modro dôli na prostorno dvorišče, on, vseh mačkov maček, »signor Giannino«. Čast, komur čast! Giannino ni bil navaden muc, temveč povzdignil se je bil v teku dogodkov na nekovo stopinjo mačje kulture, o kateri se niti sanjalo ni njega menj srečnim tovarišem. Naklonjeni so mu bili bogovi od prvih dnij njega rojstva. Plemenitega mačka sin, ostal ni dolgo v prebrižni oskrbi svoje mamice, katere ljubeznipolnega negovanja in izvrstnega vodstva ni pozabil nikdar. V nežni mladosti je prišel v hišo stare, toda bogate gospodičine Veronike Prikopčeve. Dobrosrčna dama je skrbela za mlado stvarco takó, kakor le skrbi neizprijeno deviško srce. Da bi ne hodil nje varovanec brez imena po svetu, krstila ga je »teta« Veronika: Giannino. Gospodičina je bila namreč pred toliko in toliko leti bogato svoje srce posvetila črnoórkému Italijanu, ki se je pisal Gianni Venuto. Iskreni ljubimec pa je imel kratek spomin — za mladega možá res prav žalosten pojav. Ko je bilo treba, spomnil se ni južnih svojih priseg in zaveze svoje, temveč pozabil je ljubice takó popolnoma, da si je izbral celó drugo za življenja boljšo polovico. Navzlic temu ga je ohranila gospodičina Veronika v dnú čutečega srca, dejanski pa izkazovala svojo ljubezen drugim primernim stvarém, zlasti našemu mačku. Mladi mišji strah je bil lepó bel, brez vseh madežev, prava podoba nedolžnosti in čistosti. Vrhu te prikupne zunanosti je mijavkal takó milo, takó proseče in genljivo, da se mu blágo srce póstarne device ni moglo dalje zapirati. Kakor je trdila, niti ni mijavkal, nikakor ne, ampak popeval je takó rekoč žalostinke, prav takó, kakor nekđaj ljubljeni Venuto s tožno svojo kitaro. Facit vsega tega: Prikopčevi gospodičini je ugajal Gianni II. takó zeló, da ga je stalno vzprejela v svojo hišo in skrbela zánj, kakor skrbi mati za ródno dete.

Ko se je mladeniški muc zavedal svojih močij in ko se mu je vzbujalo hvalno hrepenenje po slavnih činih v bóji z mišimi in podganami, poučila ga je njega zaščitnica, naj se nikar ne muči in ne

postavlja lahkomišelnost v nevarnost. Saj je za to drugih dosti. Pokladala mu je toliko dobrega, da se Giannino od tedaj niti ni menil za zanimljivi lov, ki okrepuje telo in razvedruje misli. Sit maček ne lovi mišij.

Delal ni od tedaj ničesar, umeknivši se v zasebno življenje. In vender je bil takó lepó okrogel in rejen! Boril se ni za svojo vsakdanjo miš kakor njega sorodniki tó dólí. Kakor svetopisemske lilije na polji in ptice pod nebom, ki niti ne sejejo niti ne žanjejo in jim je venderle prav dobro, rasel je, sevéda menj na duhu nego na telesi, in užival dolce far niente božjih dnij.

Navzlic duševnemu svojemu uboštvu je čutil in preudaril izvrstnost svojega razmerja — in obšla ga je visoka prevzetnost. V svesti si svojega višjega mačjega stališča, zavedujé se vélikokapitalistiške sile svoje gospodarice, izgubil je ponižnost srca, in prevzela ga je nekova noblesa, strože rečeno, nekov nápuh. Prezirno je gledal dólí na »plebejce« in njih malouspešni umazani trud. Njemu ga ni bilo treba. Točno mu je bil pripravljen krožnik trikrat na dan, nalit s sladkim mlekom ali obložen s pikantno dišečo klobasico. »Eto svega, što ti srce prosi!« Svojih kavzalističkih potreb mu ni bilo treba zadovoljevati s praznimi fikcijami, kar se je tolikokrat pripetilo njega drugovom nižjih slojev.

Takó je živel presrečni Giannino.

Le kadar ga je spomnil glas prirodni, počastil je mačjo družbo s svojim posetom. »Srce k srcu sili!«; nenavadno odločno je ogrizel in opraskal vse tekmece, koketujuče z gospodičino ali vdovo, katero si je izbral záse. Izvrševal je nečuvene čine baladske hrabrosti s krempljem in zobom in se potem »po dobljeni slavni zmagi« uljudno ponudil dotični lepoticí za »cavaliere servente«. Celó dobro teto Veroniko je ostavljal take čase; kaj se hoče: »L' amour, le grand moteur!« Odhajal je z izvoljenko na divna ponočna potovanja po bližnjih strehah in dvoriščih in si naslajal estetiško srce v pristni romantiki. Izvirna čustva silne svoje ljubezni je izlival pri bajnem luninem svítu v mile melodije, spominjajoče indijanskih mrtvaških davorij . . . Skesán se je vračal grešnik domóv, ko mu je dozoril sad spoznanja. Ko »mežnar odzvonil je dan«, in ko

»Strast občutkov divjih mine,
Jasen mir se v prsi vsede«.

Gospodičina ga je vzprejela vselej brez pokore, vsa srečna, da se nje »ubožcu« ni zgodilo ničesar zlega. —

Kakor druge dni, takó se je naš muc tudi danes grel na visokem svojem mestu. Toplo pomladansko solnce mu je kaj ugajalo. V tem trenutku je bil malone popolnoma zadovoljen s seboj in s svetom. Hvalil se je, da ni takov kakor njega žlahtniki in sploh živali dóli na dvorišči. Leno je opazoval gizdavega petelina, požrešne kokoši, nerodne race in budalaste gosí, njih kretanje in gibanje, iz kratka, vse socialno življenje v ozkem okviru ljubljanskega predmestnega dvorišča. Pomežikaval je in mislil težke misli. Mogoče, da je imel v kipčih prsih kaj živega politiškega čustva, morda mu je živela v njih velika národnostna ideja, ideja mačje vzajemnosti, misel o rešitvi národne kosmate eksistencije, misel o konci stare raztrganosti in zavidne nezloge, mogoče! Odločno tega ne moremo trditi, gotovo pa je to, da je več kritikoval nego pozitivno snoval.

V globokih modroslovnih mislih in udobnih zasebnih čustvih je zadremal. Kàr ga vzbudi neprijetno in glasno lajanje. V olimpskem miru pogleda dóli in uzrè najhujšega svojega sovražnika, velikega, črnega psa. Karo laja, cvili, tuli, skače, miga z repom in grozí mačku z zobmi, toda zaman! Giannino se niti ne gane, na varnem je, na svojem je. »My house is my castle!« Moja hiša, moj grad! Le repénci se, nisem ti v strahu! Psa to do žolča ujezí, da je ves njegov trud le prazna želja. Sedaj se pa maček venderle gane, toda po individualni inicijativi, iztegne se v epiško širino in pokaže Karotu fino-ironično hrbet ter počasno odkoraka po opeki navzgor. To je superlativ za plemenito jezo Karotovo; ne vé, kaj bi počel! Vse zaman, ne dobí ga! Byronovo breznadje se mu vseli v srce. Končno zamahne z repom in steče za gospodom, ki mu je zazvižgal.

Ta prizor se je dogajal malone vsak dan. Jekleno vztrajno je pričakoval Karo, da se njega dušmanin vender kdáj spozabi in da pride dóli na dvorišče. Toda maček mu ni privoščil take prilike. Hodil je sicer često na Prikopčev vrt na sveži zrak, nikdar pa se ni pozabil vrniti o pravem času proti póldne na svojo streho in dražiti psa z nedosežnim svojim bitjem.

Giannino je v tem izginil skozi podstrešno okno in pristopical k teti Veroniki v kuhinjo. Gospodičina Prikopčeva pa ni bila sama na tem imenitnem mestu; imela je mlado in kaj urno pomočnico, déklico kakih devetnajst let, lépo kakor »jutranja zarja«.

»Zopet je lajal óni grdi črni pes na našega ubogega Giannina«, tožila je stara. »Káj ne, Minka, bolje bi bilo, da bi te živali nikdar ne bilo pri hiši?«

»Saj mu ne storí ničesar, teta; gospod Gvozdan ga vselej pokliče k sebi. In naš muc je tudi tolikanj pameten, da ne gré dóli.«

Ko je mlada déklica imenovala »njegovo« ime, zažarilo se ji je lice nekamo sumnjivo. Ako bi kdo trdil, da se ji je cvetoči obraz zardel zaradi tega, ker je položila na ogenj novo poleno, razodeli bi mu skrivaj vse kaj drugega.

Gospod Vladimir Gvozdan, uradnik južne železnice, stanoval je nekoliko mesecev v Prikopčevi hiši, sestavljeni od štirih poslopij. Vračujoč se s kolodvora, moral je Vladimir, ako ni hotel iti po daljšem poti, vselej skozi véžo, tik stanovanja Prikopčevih, po stopnicah čez dvorišče v oddelek, ki je stal oddelku hišne gospodarice nasproti. Avtentiške priče poročajo, da je mladi uradnik obično rabil ta krajši pot. Slučajno, sevéda, videvala sta se dan na dan Vladimir in Minka, ker je slučajno morala Minka vedno iz kuhinje v sobo, kadar je prišel »on« skozi véžo; slučajno sta se pozdravljala, slučajno zaljubila, vse slučajno! Ti slučaj ti, kaj vse napraviš!

Vladimir Gvozdan je bil pa tudi res prav prikupen človek. Oprósti torej Minki, ljubi čitatelj, da je takó slučajno hodila čakat Vladimirjevih poklonov! Toda gospod Gvozdan ni bil samó prijeten mož, temveč tudi odločen mož. Ko je videl, da se trdnjava majè, porabil je ugodno priliko in poskusil drzen naskok, katerega je zahvaljal za končno kapitulacijo. Kakó in kaj, to vprašaj porednega Amorčka, ki je zasadil tisti sladki dan rdečo zastavo ljubezni na vrh Prikopčeve hiše! Od tistega časa pa je Minka solila juho popolnoma po drugih metodah, kar ni prijalo niti konservativni teti, niti naprednemu bratcu Bogdanu.

»Véš, Minka, ko bi bila védela, da ima gospod Gvozdan tisto črno zvér, prepovedala bi bila Zajčevim, da mu oddadó stransko sobo. Mèni se vse takó zdí, da Karo danes ali jutri stori kaj žalega Gianinu. Čemú neki ima psa?«

Minka ni odgovorila ničesar. Le fino vzvite ustnice so nejevoljno pomigale, češ, čemú pa imamo mi mačka?

Izrekla pa tega ni, Bog ne dà! Grozno bi užalila teto, katero je ljubila, kakor svojo drugo mater. Minka in bratec Bogdan sta bila siroti; pri bogati teti sta našla najboljše zavetje. Starica jih je imela rada, vse tri z mačkom vred. Skrbela je za izvrstno vzgojo netjákinji in netjáku. Zlasti za Minko je mnogo žrtvovala, in vse je kazalo, da bode deklè kdaj vzgledna žena. Teta Veronika je imela svoje estetiške potrebe, kar je ni motilo, da bi dobro kuhala in gospodinjala. Nje Simona Jenka je okapljala marsikatera odkritosrčna solza, posvečena spóminu nevrednega Italijana. Glasbo je visoko cenila: Minka se je učila klavirju, Bogdan pa goslim, dasi bi se bil rajši v prostih urah

igral — »Indijance«. Osrečeval je namreč drugi razred gimnazijski z nemirno svojo osebico, baš v ónih letih, ko so slavni divjaki, po belokožcih krivično zatirani, učeči se mladini jedini in prvi idejal.

II.

„Da ne smém, si ukazála.“

Prešéren.

Vsakdo mi pritrdi, da kratki trenutki v veži ne zadoščajo zaljubljenecem, kakeršna sta naša Minka in Vladimir. Ljubezen je sicer slepa, toda skoro najde priliko. Marsikak skriven sestanek, marsikak nepozaben tête-à-tête je zabeležiti nepristranskemu poročevalcu. Moj Bog, čemú so vender glasbene ure odraslim déklicam? In celó v mráku, da ta in óna radovedna bábnica ničesar ne vidi, kar bi besnilo nje zavist! Kaj je to strašnega, ako spremlja mlad mož mlado déklico? Samemu ni dobro biti! Družbinsko čustvo!

Vender tudi ti skrivni sestanki so bili vroči ljubezni Vladimirovi premalo. Kar se tiče nas, odobravamo njega trud. Vzel je glavno trdnjavo, ključ do zemeljskega raja, vender ne popolnoma: nevaren stolp se je še branil. Tudi tega mu je premagati.

Nekega lepega póldne poseti nekoliko pred kosilom blagorodno gospodičino Veroniko Prikopčevo in jo ponižno naprosi, naj mu milostivo dovoli, da bi spravil pod streho nekaj praznih zabojev, katere mu je poslal prijatelj. Sevéda ni privédel s sábo nikakeršnega Karota, zakaj Minka mu je že iz davna odkrila, kakó slabo misli teta o pasjem rôdu.

Stara gospodičina pa v njem ni videla drugega nego posestnika »grde, črne prikazni.« Žál ji je bilo, da nima prostora, da je že ves oddan, da pa tudi ne more biti porok za varnost — summa summarum, da ne more, kakor bi rada, ustreči želji gospoda Gvozdana.

Resnici na ljubo moramo povedati, da je bilo pod streho dovòlj prostora. Ali kaj ji je bilo do prostora, odreči je hotela kár naprej želji uradnikovi! Zakaj pa je bil tudi takó neroden in se je predrznil imeti takó ostudno pošast! Kratko, toda uljudno ga je odslovila. Ubogi Gvozdan sam ni védel, kdaj in kakó je našel izhod.

Žalostno! Vse drugače si je bil slikal uspeh svojega poseta! Tudi njemu ni bilo dosti do zabojev. S teto je hotel govoriti! Domišljal si je celó, da ga povabi, naj pride večkrat góri. Ali — vrgel je raka v vódo! Naučil se je bil o mačkah več mičnih pripovedek, v katerih so se njih kreposti, nečuvveno poveličavane, svetile v naj-sijajnejšem koloritu. Ž njimi bi jo bil pridobil, toda — odbila ga je. Nesrečna iluzija!

Ostali so mu le kratki sestanki in up v boljšo bodočnost.

III.

„To bil je vihár, to bil je vihár“.

S. Gregorčič.

Pod prostorno skládanico konci dvorišča so imeli svoj »vigvam«.

Bilo je popóldne, sobota. V svetem miru so počivale preparacije in gramatike . . . Resno, nepremično so čepeli na tleh bojeviti Indijanci, na čelu jim »Tuleči volk«, imenovan v navadnem življenji Bogdan Prikopec, stud. gimn. II. b. »Tuleči volk« je bil jeden prvih »divjakov« vse spodnje gimnazije. Mnogo bolje nego sprežati in sklánjati je umel delati loke in pušice, tomaháke, bodalca, kopja in drugo bojno orožje, noseče neizogibno smrt vsem »belokožcem« v podobi predmestnih mačkov in psov. V tivolskih in gólavskih goščah je tudi lovil prave, žive realce. Kar je bilo živalij v hiši, bil je jedini Karo varen njegovih pušic, ker je imel toliko »pristno indijanskega« na sebi. Nekoliko pa tudi zató, ker je gospod Gvozdan slavnim »sinovom prerij« dobrovoljno pomagal v njih bojevitih težnjah. Dà, ta Gvozdan, to je bil njih mož! Ko bi šlo, izvolili bi ga za vodjo, ali vsaj za »možá medicínca«. Veselo je prepustil imenitnemu rôdu siúškemu svojo sobico, da so spravljali divjaki vánjo ali svoje orožje ali bogato zbirko ljubljenih indijanskih knjižic.

V skládanici so torej sedeli in pušili »pipo mirú«. Počasi in častito se vzdigne »Tuleči volk«, prvak vseh Siú, pogleda svojih pet, šest tovarišev in pravi:

»Ljubljeni bratje! Manitu nas je udaril z mogočno roko svojo. Zadnjo sredo so nas zvito premagali belokožci, ki imajo véliki vigvam realski blizu zelene ‚Zvezde‘. In zakaj so nas premagali, vprašam brate svoje? Samó zató, ker se premalo vadimo!«

Polglasno brenčanje žalostnega pritrjevanja prihaja iz ust premaganega národa. »Tuleči volk« pa tuli dalje s povzdignjenim glasom:

»Ali so morda belokožci močnejši nego sin prirode? Ali imajo ostrejše oči in tanjši sluh nego mi? Ne, pravim vam! Kadar zopet izkopljemo bojno sekíro, moramo jih poraziti do cela. Vaš brat je govoril!«

Glasno odobravanje se začuje po teh besedah. Oglasili so se še »Kosmati medved«, »Zeleni martinček«, »Brzi jelen« in »Skakljajoča pastiričica«. Jedino »Debeli jazbec«, pekov sin, ki je zalagal siúški národ iz bogate zaloge svojega očeta, jedino on je molčal. Govorili so vsi v duhu predgovornikovem in poudarjali, da jim je treba več »vaje«.

Poglejmo v tem nekoliko na vrt in na dvorišče. Gospodičina Veronika je zahajala vsak lep dan na vrt tik hiše in sedevala pod staro hruško. Tù je sama ali z netjákinjo brala in pletla.

Danes Minke ni bilo, pač pa je sedel »signor Giannino« ob nje nogah in zadovoljno predel. Njega mir pa je bil kratek, kakor razvidiš iz nastopnega dogodka.

Gospod Gvozdan se je ta dan nenavadno kmalu vračal iz pisarne. Žalosten ni bil. Da je takó hitro prost, to ni žalilo niti njega, niti Karota, ki je svoje veselje očitno kazal vsemu ljubljanskemu svetu, sedaj besno dirjajoč za vozovi, sedaj podčč svoje drugove.

Gospodarju daleč naprej švrkne pes v hišo Prikopčevo in hití pogledat, kaj dela njega prvi in nedosežni sovrag Giannino. — Nič! Danes ga ni niti na strehi, niti na dvorišči! Pač pa zapazi Karo grešno vesel, da so vrata na vrt — odprta!

Mal-à-propos!

Neusmiljeni bogovi, kaj vam je ugajalo v neumevnem vašem sklepu? Odvrnite psa od vrat, sicer ločite dva nedolžna človeka mordá na veke! Vi nečete? Trikrat gorjé! —

Često že je stal črni Karo pred zaklenjenim rajem; nikdar ni mogel vánj. Prav zaradi tega pa si je slikal v pasji svoji domišljiji ta kraj sósebnó imeniten in zanimljiv. Kdo vrže torej prvi kamen nánj, da se je udal zavédnemu hudobnemu glásu?

In zgodilo se je, da so stopile po mnogih, mnogih letih, kar je gospodarila teta Prikopčeva, prvič zopet pasje noge na posvečeni kraj.

Najprej se obrne Karo nekoliko pogledat med visoke fižolove preklje. Ko najde tú vse v najlepšem redu, objame ga zadovoljstvo, in počasno krene zopet po mehkem pesku okolo na levo.

Toliko da se obrne, že glasno zalaja. Maček, maček tam pod hruško! Vender jedenkrat! Bliskovito se zažene proti drevesu.

Vladimiru, pogrešajočemu Karota, vzbujale so se takoj početkoma črne slutnje, katere so se mu zdele čimdalje upravičenejšé, čim glasneje je lajal in tulil pes. Brzo steče za njim — toda vse zvižganje, vse klicanje zaman!

Karo se je popolnoma spozabil, vso omiko in uglajenost je vrgel raz sebe in se pokazal v vsi prvotni pasji surovosti. Urno in urneje je švigal za mucem, ki se je tolikanj prestrašil, da ni skočil na bližnje rešilno drevó, temveč udaril po sredi vrta, lahkómiselno tolmačč si pójem o části. Takó sta se drevila, bela nedolžnost in črna pregreha, zlobni demon Ahriman za dobrim' Ormuzdom, luč za temó brez usmiljenja do nežnih cvetic in mladih nasádov, rezala jo po gre-dicah, po solati, vedno dalje, dalje . . .!

Čudni vrišč doseže tudi indijansko tanka ušesa zborovalcev siuških pod skládanico. Sevéda pritekó takoj in obogaté prizorišče z bojevitimi svojimi osebami.

Ko dospè Vladimir na lice mesta, to je sredi vrta, prihruje divji lov prav mimo njega. Naprej zbegani maček, za njim črna pasja pošast in v kratki razdalji nekoliko korakov suha oseba tete Veronike. V desni je vihtela dolgo fižolovo prekljo in visoko vzdigovala abstraktne noge v transcendentalno zelenih copatah. Na desni in levi strani divji Indijanci, od nog do glave oboroženi, vsi z divjim bojnim krikom. In vsa ta drhal se je drevila v prečudnih skokih per fas et nefas, ultra citraque po repi, pesi, korenji, zelji, karfijolah, mendrala raznobojne georgine, pelargonije, pisane turške klinčke, nežne medvedje gobčke!

»Der Casus macht mich lachen!«

Gvozdan se ni mogel delj siliti, prasn timer je v presrčen smeh in sam štekel za smešnimi lovci.

Tik pred hruško ugrabi Karo sovražnika rodú srditega. »Proz poljanu mrka krvca teknu!« Vsa na jok ju dotee Veronika in dreza po psu, dokler ne izpusti mačka, ki srečno spleza na hruško.

Gospodičini se iskré oči v sveti jezici! »Ljutit aga mrko gleda.« Ta predrznost! Tuj pes na domačega mačka!

»Gospod Gvozdan, tega vam ne pozabim nikdar,« izreče težko sopè s hripavim glasom.

»Mili Bože, što je raja kriva?«

Nesrečni Vladimir zadene breme pasjih pregreh na nedolžno svoje ráme in odide, rekši psu: »Das war kein Heldenstück, Octavio!« Potuhnjen, privitega repa se obrne Karo od kraja svoje slave, čutèè, da je razžalil gospodarja.

»Krvave te slave srcé se kesá.«

(Konec prihodnjiè.)

Slovenci v starem deželnem gledališči.

Spisal A. Trstenjak ¹⁾

starem deželnem gledališči, ki je stalo na mestu, kjer stoji danes »Tonhalle«, bila je leta 1789. prva slovenska predstava. Igrala se je takrat Antona Linharta veseloigra »Županova Micika« z jako velikim uspehom. Od te dôle, četudi se je zdaj pa zdaj slišala slovenska beseda na javnem odru, vendar do leta 1848. ne moremo govoriti o slovenskih gledaliških predstavah, ker jih sploh ni bilo. Šele leta 1848. je začelo »Slovensko društvo v Ljubljani« prirejati besede in gledališke predstave v starem deželnem gledališči; vendar ko je društvo nehalo delovati leta 1851., prestale so tudi gledališke predstave slovenske. Z národno čitalnico ljubljansko so se zopet obudile predstave, a tudi čitalnica je smela malokdaj nastopiti v deželnem gledališči.

V njem se je ves čas samooblastno šopirila nemška muza, dočim je slovenska muza zaman trkala na vrata starega deželnega gledališča in prosila v njem vsaj oskromnega prostorčka záse. Ostati je morala pred vrati ter koperneti in dolgo čakati njega, ki bi ji odprl vrata v domačo hišo. Dramatično društvo, ki se je osnovalo leta 1867. z namenom, da bi prirejalo gledališke predstave ter ustanovilo v Ljubljani stalno slovensko gledališče, zahtevalo je energično vstopa v stari hram umetnosti. Toda tudi ono je dolgo trkalo zaman; mogočni Nemeč je imel gluha ušesa za nas.

Dramatično društvo je vse svoje mlade sile uporabilo v to, kakó si osvoji hišo, do katere je imelo polno pravico. Koj v tretji seji osnovalnega odbora Dramatičnega društva dné 25. aprila 1867. leta je izrazil odbornik Dragotin Žagar željo, naj bi se brž ko mogoče igralo v deželnem gledališči. Upal je, kakor je upal vsak rodoljub, da se tej želji ne bodo upirali Nemci, saj je že leta 1865. dr. Janez Bleiweis izrekel v deželnem zboru isto željo, kateri je pritrdila večina tedanjega nemškega deželnega zbora kranjskega, namreč da se je edenkrat na teden sme igrati slovenski v deželnem gledališči. Upati je smel torej tudi odbor Dramatičnega društva, da se mu izpolni ta želja in da se mu ne bode kratila pravica igranja v deželnem zavodu.

¹⁾ Le-tá članek priobčujemo iz g. A. Trstenjaka k prelepe knjizice »Slovensko gledališče v Ljubljani«, katero izdá »Dramatično društvo« v Ljubljani.

Odbor se je dogovarjal in pogajal z deželnim odborom, kateri mu je z dopisom z dné 26. maja 1868. leta, števil. 1676. naznanil, da se je deželni odbor pogodil z vodjo nemškega gledališča takó, da podjetnik, to je nemški gledališki vodja, prepusti gledališče deželnemu odboru vsak mesec jedenkrat za slovenske gledališke predstave Dramatičnega društva proti temu, da óno dá nemškemu podjetniku polovico čistega dohodka tistega večera. Vzpričo tega se je Fran Ravnikar v imeni društva pogajal z nemškim podjetnikom Antonom Zöllnerjem, ki je imel jedini pravico dajati predstave v deželnem gledališči po pogodbi z deželnim odborom kranjskim, in je poročal, da je Zöllner volje prepustiti gledališče Dramatičnemu društvu jedenkrat na mesec za polovico čistega dohodka tistega večera. Zató se je pa Zöllner zavezal, da društvu brez vsakega povračila svojo dá pripravno gledališko obleko in tiste člane svojega orkestra, ki so v njegovi službi. Nemški vodja pa je bil še toliko oprezen, da je ustopil vsak dan razven sobote in nedelje, ki sta, kakor znano, dva najboljša gledališka dneva.

Odbor Dramatičnega društva je uvidel, da si ne more pridobiti deželnega gledališča, in je zató leta 1867. in 1868. prirejal svoje predstave v ljubljanski čitalnici. Istina je, da sta bili dve slovenski predstavi leta 1868. v gledališči, ali ti sta bili meseca maja, torej izven gledališke dóbe, ko je že odšel Zöllner s svojo družbo. Jedna teh predstav je bila dné 3. maja 1867. leta, druga pa dné 16. maja 1867. leta. Prvo je priredila čitalnica združena s Sokolom in Dramatičnim društvom.¹⁾

V 22. seji dné 2. junija 1868. leta se je posvetoval osnovalni odbor o tem, kakó naj odgovorí deželnemu odboru. Seja je bila precèj živa. Odbornik Fran Ravnikar je rekel, deželnemu odboru naj se odgovorí, da se to, kar dovoljuje deželni odbor, zdi Dramatičnemu društvu »strašno kumerno« in da odbor ne sme biti zadovoljen s to ponudbo. Odbornik Peter Grasselli se je odločno izjavil, naj se ta stvar poroči prvemu občemu zboru in naj se tam reče, da društvo ne bode nikakor igralo pod pogoji, kakor jih je sklenil deželni odbor v pogodbi s Zöllnerjem. Društvena naloga ni delati tlako; po predlogu deželnega odbora bi delali le sramotno tlako. Zaradi teh izjav je sklenil odbor Dramatičnega društva predložiti vso stvar prvemu občemu zboru in si je izvolil v to poročevalca Ivana Murnika.

¹⁾ Prva društvena predstava je bila v čitalnici dné 24. oktobra 1867. Četrta društvena predstava je bila dné 15. marca 1868. Igral se je »Inserat«; sodelovali so: Kobljar, Grasselli, Valenta, Nolli, Lesjak, Hohnova, Prelihova in Brusova.

Ta obči zbor je bil dné 21. junija 1868. leta. Poročevalec Ivan Murnik je pojasnil odborovo stališče, da društvo ne more vzprejeti rečene ponudbe. Le jeden odbornik si je tolmačil stvar nekoliko hladneje, kar je pa Fran Levstika také razgreló, da je rekel: »Strmčč stóji obči zbor pred ponudbo deželnega odbora, ki se daje društvu, katero je važnejše, nego je čitalnica, Sokol in celó Matica. Dramatičnemu društvu je namen gojiti in spešiti najplemenitejšo umetnost, dramatiko. Ves svet čísla národe, ki so dospeli v tej umetnosti do visoke stopinje in so vzgled drugim národom. Mi nečemo nikogar preganjati, nikomur kratiti pravice, temveč zopet ponižno in pohlevno prosimo prostorčka v hiši, ki je naša. Naš národ slovenski prosi dóma v svoji lastni hiši. Da bi slovenska muza delala tlako nemškemu vodji, da bi mu mi plačevali še davek za to, tega ne. Če moramo plačevati za milost, ki se nam izkazuje, davek v hiši, ki je naša, ostanemo rajši pred vrati. Dramatično društvo mora imeti ta ponos, da izrecno neče stopiti v hišo s takimi pogoji.« Ta govor Levstikov je bil burno vzprejet. Pri glasovanji je bilo 28 članov za predlog poročevalcev, 2 pa zoper njega.

To izjavo občega zbora je naznanil odbor Dramatičnega društva deželnemu odboru. Da odbor ni imel uspeha, umeje se samó ob sebi. Zató je društvo prirejalo predstave v čitalnici, katera je svojega otroka ljubeznivo čuvala.

Prvo in drugo leto svojega obstanka (od 1867. leta malone do konca 1869. leta) torej ni igralo Dramatično društvo v deželnem gledališču.¹⁾ Šele tretje leto (1869./70.) je dovolil deželni odbor, da sme društvo uporabljati deželno gledališče po jedno nedeljo na mesec. Društvo si je to pravico izkoristilo in je priredilo prvo svojo redno predstavo v deželnem gledališču dné 10. oktobra leta 1869. ter je s tem dnevom položilo temeljni kamen daljšemu razvoju slovenskega gledališča. Predstava se je otvorila s prologom, in igrala se je igra »Inserat«. To leto je igralo društvo 11krat: 9 predstav je priredilo v deželnem gledališču, 2 pa v čitalnici.

Slovenske predstave so také močno navdušile občinstvo, da je vse vrelo v gledališče in je bilo oduševljenje splošno, kakor leta 1848. Pri predstavi dné 21. novembra 1869. leta je bilo gledališče popolnoma natlačeno in ljudje so iz preddvora gledali v gledališče, drugega občinstva pa je bilo vse polno na cesti. Le osem demonstrativnih

¹⁾ Fran Gerbič je priredil v gledališču dva koncerta, in sicer dné 3. in dné 16. maja 1868.

lož je bilo praznih. Kakor so bili Slovenci oduševljeni, prav takó so bili nemški posestniki lož zagrizeni ter niso svojih lož marali dati Slovincem v porabo niti za drag denar. Nekova znana gospá n. pr. je rekla, da niti za tisoč goldinarjev ne dá svoje lože Slovincem.

Poleg slobodne uporabe gledališča je dobilo društvo še denarno podporo od deželnega zbora in dovoljenje, da smé prihodnje leto (1870./71.) igrati po trikrat na mesec. Marsikateri rodoljub je dvojil o tem, da bi društvo moglo prirejati po tri predstave na mesec. In vender je priredilo v dóbi od dné 2. oktobra 1870. leta do dné 30. aprila 1871. leta vkupe 23 predstav ter je na ta način najsijajneje preverilo dvojiljivce, da se z dobro, vztrajno voljo doseže mnogo, če ne vsega.

S prošnjo z dné 18. septembra 1868. leta je prosilo dramatično društvo podpore in je svojo prošnjo utemeljilo s tem, da se iz deželnega zaklada vsako leto obilo podpira nemško gledališče; zató naj deželni zbor tudi národnemu zavodu ne odreče podpore. Nató je odgovoril deželni odbor z odpisom z dné 14. marca 1869. leta, št. 833., da ima, kar se tiče podpore za slovenske igrokaze po sklepih deželnega zbora kranjskega XIII. seje dné 18. septembra in XXI. seje dné 3. oktobra 1868. leta deželni odbor nalogo, poročati slavnemu deželnemu zboru v prihodnji zborbi, kakó se obračaj za leto 1869./70. podpora iz domestikalnega zaloga za obstoječe gledališče in za slovenske gledališke stvari in da se je deželnemu odboru pri pogajanji z gledališkimi najemniki za leto 1869./70. kolikor mogoče ozirati na Dramatično društvo. Za prirejanje slovenskih predstav je imelo to toliko uspeha, da je društvo za leto 1869./70. dobilo pravico igrati po jedenkrat na mesec v deželnem gledališču, le kar se tiče denarne podpore, ni se mogel najti način, kakšno podporo naj bi dal deželni odbor Dramatičnemu društvu. Deželni odbor je vprašal z dopisom z dné 14. marca 1869. leta, šte. 833., naj društvo pové, kateri način podpore bi več koristil Dramatičnemu društvu, ali razpis nagrad za izvirne slovenske igre, ali za prevode, ali za napravo gledališke šole. Na ta dopis je odgovorilo Dramatično društvo z dopisom z dné 5. julija 1869. leta, da je društvu prvi in končni namen ustanovitev stalnega národnega gledališča v Ljubljani in da mu je v dosego tega namena treba prvič dobrega igralnega osebja in drugič zanimljivega repertoarja. Društvo je dalje naznanilo, da se otvori dramatična šola, v kateri se bodo izobražale mlade moči za igranje; a da se pomnoži slovenski repertoar, naj slavni deželni odbor razpiše darila za dramatične umotvore slovenske, in sicer dve darili za izvirna

dela, dve pa za prevode, toda le slovanskih izvornikov, in naj se presojevanje iger prepusti Dramatičnemu društvu.

Dramatičnemu društvu je priskočil v tem na pomoč dr. Valentin Zarnik in je v seji deželnega zbora kranjskega dne 22. septembra 1869. leta predlagal, naj deželni zbor dovoli Dramatičnemu društvu podpore 1600 gld., in sicer:

1) 500 gld. za vzdrževanje učilnice; deželnemu odboru naj se naloži, naj pozorno gleda, kakó se rabi ta podpora in naj poroča o njenih nasledkih v prihodnjem zasedanji; 2) za 1100 gld. naj se razpiše 6 daril: a) 250 gld. za izvorno žaloigro, b) 250 gld. za izvoren igrokaz; (predmeta tema igrata morata biti iz slovenske ali občje slovanske zgodovine ali iz slovanskega življenja); c) 250 gld. za opereto; d) 200 gld. za opereto; e) 75 gld. za libreto; f) 75 gld. za libreto.

Gledé tega je predlagal deželni odbor, naj se Zarnikov predlog vzprejme s pristavkom, da razpisne pogoje sestavi deželni odbor, kateremu bodi tudi naloga, prisoditi darila po nasvetu zvedencev, katere deželni odbor sam izvoli in povpraša. Z dopisom z dne 3. februarija 1870. leta, št. 4637. je naznanil deželni odbor društvu, da je bil Zarnikov predlog vzprejet s pristavkom deželnega odbora, in je naročil Dramatičnemu društvu, da pred začetkom prihodnje zborbe natanko poroča o nasledkih te podpore, sósebnó o gledališki učilnici.

Dramatično društvo je razpisalo darila. Došlo mu je 11 iger, te je predložilo deželnemu odboru, kateri jih je vrnil društvu s prošnjo, naj odbor pregleda igre ter natanko utemeljene razsodbe predloži deželnemu odboru. Presoditi 11 iger in predložiti spisane razsodbe je bilo samó na sebi ogromno delo, takó da je odbor mogel te razsodbe predložiti šele dné 13. novembra 1872. leta. O tej priliki nam je omeniti, da je bil izvrsten in vesten presojevalec prof. Josip Stritar, ki je pisal obširne kritike in jih pošiljal društvu. Sploh se je g. Stritar zeló brigal za razvoj naše dramatike in je v svojem »Zvonu« poročal o vsem, karkoli se je pojavilo na dramatičnem polji. Dajal je dobre svete društvu in pisateljem. Na podlagi presoj je priporočil odbor deželnemu odboru izvorno tragedijo: »Zeta carja Lazarja«, ki je bila med vsemi najboljša. Deželni odbor ni nobeni igri prisodil darila, in je sploh prvo darilo dobil g. Anton Foerster za svojo opereto »Gorenjski slavček«. Podeljeno podporo 1600 goldinarjev je porabilo društvo za vzdrževanje dramatične učilnice, za nakup iger, spevoiger, muzikalij; sploh so se ž njo poravnali troški slovenskih gledaliških predstav.

To razmerje med deželnim odborom in Dramatičnim društvom ni bilo prav osnovano. Že to, da se je deželni odbor postavil za dramaturga Dramatičnemu društvu, ni moglo vplivati koristno. Vsi pogovori med deželnim odborom in društvom so se vršili pismeno, ne ustno, kar je bilo vzrok, da se je presojevanje iger zavlačevalo od leta do leta. Društvo je za vsako malenkost, radi katere se je moralo obrniti do deželnega odbora, moralo vložiti pismeno prošnjo, kar je sevda znatno oviralo vse poslovanje in delovanje. Ako je n. pr. prosilo igralnega dné, moralo ga je prositi pismeno in tudi čakati pismenega odloka.

Toda ne samó za dramaturga, tudi za gospodarja se je postavljaj deželni odbor, zakaj nakazoval je podporo le dramatičnim namenom, to je iz večine le za nagrade izvornih iger, in če je društvo naročilo kakovo igro pri knjigotržci, moralo je to naznaniti deželnemu odboru; dà, deželni odbor je z dopisom z dné 21. oktobra 1879. leta, štev. 6020. (Deschmann) celó zahteval, da mu Dramatično društvo naznani, katera dramatična dela naj bi se kupila za pomnožitev knjižnice Dramatičnega društva. Leta 1880. n. pr. je moralo društvo poročati, katera dela so se naročila pri Kleinmayr & Bambergu za vsoto 100 glđ.! Ko je Dramatično društvo leta 1879. (z vlogo z dné 20. decembra) prosilo nagrade za razpis resnega igrokaza, poročal je deželni odbor z dopisom z dné 24. aprila 1880. leta, štev. 324., (deželni glavar je bil takrat Kaltenegger), da je deželni odbor sklenil v svoji seji dné 26. marca 1880. leta: resni igrokaz mora biti vzet le iz kranjske, ali pa iz avstrijske zgodovine, ne pa iz slovenske ali slovanske zgodovine, kakor je želelo društvo. Deželni odbor je odločno dostavil, da ostane pri tem sklepu. Kaj je bilo komu do razvoja slovenske dramatike! Znamo, da nas niso marali, ali da bode deželni odbor s takimi nazori stopil pred svet, tega gotovo ni pričakoval nihče, zakaj večno se je osmešil, zahtevajoč, da pesnik ne smé snóvi svojim delom zajemati iz slovenske zgodovine!

Da je društvo sploh kaj storilo za gledališke predstave, zahvaliti se je temu, ker je imelo že prva leta delaven odbor. Na čelu društva je bil mož, ki je pač najbolje védel, česa je društvu treba; mož, ki je kot izboren igralec storil mnogo za povzdigo slovenskega gledališča. Ta mož je g. Peter Grasselli, sedaj župan stolnega mesta Ljubljane. Njemu na strani je bil tajnik g. Josip Nolli, operni pevec in sedaj sotrudnik »Slovenskega Naroda«, ki je zeló marljivo oskrboval društvena opravila od početka društva do leta 1874. Taka

močna stebra slovenske dramatike sta bila pač trdna zaslomba mlademu društvu. Delovala sta kot odbornika in sodelovala kot igralca.

V početku prvega navdušenja za slovensko gledališče so se oklenile društva dame in gospodje, mlade rodoljubke in mladi rodoljubi. Vojteh Valenta, Anton Foerster, Schantel in Stöckl so vodili glasbeni del; mlade rodoljubke so igrale in pele iz večine brezplačno; takisto rodoljubi. Le vzpričo take požrtvovalnosti se je moglo razvijati društvo. Iz prve dôle imamo Ivana Medena, Brusovo, pevko Antonijo Rusovo, igralko Ivanka Jamnikovo, Cilko Podkrajškovo, Odijevo, Pavlino Namretovo, igralce Pereg. Kajzela, Julija Šušteršiča, Frana Schmidta, Juvančiča, Drahslerja, Coloretta in mnogo drugih odličnih rodoljubov. Po pravici smemo reči, da ni iz prejšnje dôle danes rodoljuba v Ljubljani, ki bi se ne bil poskusil na slovenskih deskah. Na slovenskem odru je vzrasla g. M. Nigrinova, ki je danes prva igralka srbskega gledališča v Belem Gradu. Pa tudi ogromno je bilo iz početka igralno osebje. Takó je n. pr. leta 1868. imelo društvo 16 igralcev in 14 igralk = 30, leta 1869. 19 igralcev in 12 igralk = 31, leta 1870. 36 igralcev in 28 igralk = 64, leta 1871. 46 igralcev in 22 igralk = 68. S takim aparatom je moglo društvo uspešno delovati. Garderobo je dobivalo iz Zagreba od narodnega gledališča posredovanjem pokojnega Frana Erjavca, ki je bil takrat profesor v Zagrebu. Vender se je skoro pokazalo, da takšen požrtvovalen aparat, kakor je dober, vender ni tak, kakeršnega potrebuje gledališče. Od brezplačnih igralcev se ne more zahtevati, da bi igrali, kadar bi društvo hotelo, zategadelj je mislilo društvo angaževati stalno osebje z mesečno plačo in skrbeti za to, da bi se kolikor mogoče večkrat igralo; toda prav v tem pogledu je naletelo na silne zapreke.

Kakor sem že omenil, prvi dve leti ni društvo moglo izposlovati niti toliko, da bi vsaj po jedenkrat na mesec igralo v deželnem gledališči. Šele tretje leto (1869./70.) je smelo igrati po jedenkrat na mesec. Za dôle od dné 1. septembra 1870. leta do cvetne nedelje 1871. leta je prosilo društvo 4 predstav na mesec, a deželni odbor je dovolil z dopisom z dné 26. marca 1870, šte. 1285. (deželni glavar Wurzbach), da sme Dramatično društvo igrati vsak mesec le trikrat, in sicer dve nedelji (ali dva praznika) in delavnik, ki si ga izvoli odbor. Istočasno je naznanil deželni odbor, da je skrajšal obrok, v katerem mu društvo naznanjaj svoje predstave, na jeden teden pred vsako predstavo. Dramatično društvo je imelo pravico do vseh sedežev, le do lož ne in ne do 10% od drugih predstav, danih na dan sloven-

skih predstav. Dramatično društvo je torej smelo rabiti gledališke prostore, izvzemši lože gledališkega zaklada, katere je dobival nemški vodja v porabo tudi za slovenske predstave, zaradi tega je imelo društvo vsako leto škode do 300 gld., nemškemu podjetniku pa iz tega ni izviral nikakeršen dobiček. Že leta 1869. in potem vsako leto je prosilo Dramatično društvo, naj mu deželni odbor ónih 13 lož, ki jih je imel gledališki zaklad, prepusti za slovenske predstave. Nemci itak niso zahajali k slovenskim predstavam, in svojih lož nemški najemniki, četudi so jih prosili Slovenci, niso hoteli dati za nobeden denar za slovenske predstave, takó da so bile lože pri slovenskih predstavah iz večine prazne. Kakó malo je bil deželni odbor naklonjen Dramatičnemu društvu, oziroma slovenskemu gledališču, vidi se iz tega, da je Dramatično društvo dolgih šest let zaman prosilo lož deželnega zaklada, zakaj šele 1874. leta je dovolil deželni odbor, da smé Dramatično društvo rabiti rečene lože pri slovenskih predstavah. S tem je doseglo društvo vsaj nekaj. (Konec prihodnjíc.)

Okolo svetá.

Potopisne értice. Spisal A. Dolenc.

(Dalje.)

Lz Aucklanda smo napravili lep izlet v Rotorno h gorskim vrelcem. Vozili smo se po železnici mimo mnogih vasíj in nekaterih ugaslih ognjeníkov. V Merceru smo obedovali. Okolica je zeló pusta in žalostna. Senožéti pokriva ognjeníško kamenje; videli smo tudi nekaj čed ovác in goveje živine. Pot nas je privédel čez največjo reko Nove Zelandije, Waikato, ki je malone takó široka, kakor je naš Dunav. Waikato izvira v jezeru Tampo in se izliva v mórje na zapadnem obrézji Severnega otoka blizu mesta Aucklanda. Po nji plovejo tudi večje ladje, toda odkar gradé železnice in boljše ceste, izgubila je malone ves pomen. V Rangiriri, postaji pred Oxfordom, videli smo prve tetovirane Maorce, kateri so nam mimo drugega ponujali divjáčino. Ob 6. uri zvečer smo dospeli v Oxford, jako dolgočasen kraj. Nobenega drevesa ni videti,

travniki pa so polni ognjeniškega kamenja. Po večerji smo se odpravili na pot, zakaj hoteli smo iti péš v Rotorno. Ne krčmar, ne njega žena in ne vsi gôstje nas niso mogli pregovoriti, da bi se vender peljali ali jahali, češ, pot je dolg, nebó pa kaže na slabo vreme; šli smo. Ker je bilo od sile temnó, prižgali smo svetilnico, vender smo jo skoro ugasili, zakaj nastopila je krasna zvezdnata noč. Predaleč bi me zavédlo, ako bi popisoval, kakó smo hodili dalje in dalje, dokler nas ni končno preobladal spanec, da smo zaspali kár sredi velikega gozda.

Ob $1\frac{1}{2}$ uri zjutraj smo se vzbudili, ali zeblo nas je, da smo kár trepetali po vsem telesi. Bilo nam je, kakor bi nas bil kdo do dobra pretepel; imeli smo pa še 12 angleških milj hodá. Ob 7. uri smo prišli iz gozda, in krasen prizor se nam je odprl. Pod nami se je razprostirala dolina z lepim jezerom, vse pa je razsvetljevalo vzhajajoče solnce. Prišedši iz gozda smo skoro dospeli do maorske vasí, kjer smo se ustavili in gledali Maorce, kateri so, ogrnjeni v volnene plahte — zjutraj namreč nosijo samó te — in s pipicami v ustih, čepeli sključeni okolo nas. Bilo je še 10 milj do Rotorne. Od tod drži nizdolu cesta, katera je bila še bolj na debelo posuta s peskom in prahom nego prejšnji dan. Solnce in prah sta bila že jako nadležna, in vedno počasneje smo korakali dalje. Ob $1\frac{1}{2}$ 10. uri smo stopili nekje v zasebno hišo, kjer nam je gospodinja prav prijazno postregla, s čimer je mogla. Ostalo nam je še $4\frac{1}{3}$ angleških milj do Rotorne, katero smo spoznali že od daleč po velikih parnih oblakih, vzhajajočih iz vročih vrelcev. Odkar smo stopili iz gozda, kazala je pokrajina povsem ognjeniški značaj; svet je bil valovit in z grmičevjem porasten. Ob 11. uri smo srečno prišli v Rotorno in stopili v hôtel. Z balkona smo imeli krasen razgled na jezero in na otok Mokaia ter na maorsko vás Ohinemutu, katera je v vznožji hôtela. Majhna je, ima pa mnogo hôtelov za gôste, katerih prihaja dôkaj v ta čudoviti kraj. V nji smo našli Avstrijca iz Plzna, kateri se nam je takoj ponudil, da nas popóдне popelje v Vhakarewarewo, k najlepšemu gejjiru Nove Zelandije. Prav radi smo vzprejeli to ponudbo in se po obedu précej odpeljali tjá, nekako poltretjo miljo daleč. Ondu smo morali plačati poltretji shilling vstopnine. Vsa ognjeniška zemlja je namreč svojina Maorcev. Angleži so jim prepustili ta svet z imenom Ring-district, t. j. district maorskega kralja, in prebivalci maorskih vasí, kateri so se tukaj ustanovili káj pridno, uporabljajo svoje pravice in zahtevajo precejšnje vstopnine. Vsa planjava vasí Vhakarewarewc je podobna ognjišču; iz vsake razpoke in luknje se kadí; pri vsakem koraku vidiš

gorke in vroče vrelce, takisto fumarole in solfatare. Ko smo hodili po ozki stezi, tedaj nam je, pod nogami vedno kipelo in cvrčalo; neizogibno je treba tukaj dobrega vodnika. Najzanimlivejši je véliki gejzir Boahutu, kateri deluje popóldne med 3. in 4. uro, ako pa ne takrat, brizga vodo drugi dan zjutraj. Vrela voda se dviga iz njega 15 m visoko. Z majhne višine je móči priti prav blizu vrelemu in hlapečemu stebru. Višina in grmovje okolo nje je prevlečeno s kremenom. Pod gejzirom teče hladni Creek, ki se meša z vreló vodo gejzirovo in bruha časih blato, grmëč, kakor bi se razstrelil dinamit. Dalje je še drug manjši gejzir, kateri bruha vodo vsakih deset minut. Okolo gejzirov so napravili Maorci terase, ki se polagoma okremené in popolnoma pobelijo. Leta 1886. je bruhal ognjenik Tarawera in razdejal znamenito belo teraso Rotomahana. V vrelce pomakajo Maorci razne stvari ter jih za nekaj mesecev okremenene potegnejo iz vrelca in prodajajo tujcem. Vodnik nam je pokazal pravilno okroglo luknjo, ali boljše fumarolo, nad katero so nekđaj kanibalski Maorci pekli vojne jetnike za svoje obede. V gorkih vrelcih, kateri se odlikujejo s čisto vodó, kopljejo se Maorci po večkrat na dan in si tudi kuhajo vse jedí.

Nazaj gredé smo šli v drugo maorsko vás Ohinemutu. Vás ni posebno velika; šteje nekaj stotin Maorcev in je zgrajena od lesá in ličja. Pri hišah je vhod navadno prav lepó okrašen z rezljanim lesom, katerega rezljajo Maorci samí; predstavlja pa ali filigransko delo ali malikovo glavo. Kakor vsa druga maorska vás, ima tudi Ohinemutu svojo Meeting-House. V nji se posvetujejo, potem pa napravijo za došle góste ležišča od slame. Tukaj je tudi katoliška cerkev za verne Maorce. Med tem rodóm so namreč zastopane vse vere; celó židje so med njimi. Precëj časa smo opazovali življenje v vási. Tú so igrali dečki in déklice obljubljenó igro »glava ali orel«, tam je sedela mati Maorka z dojenčkom in kadila iz pipe, ondu je zopet čepela maorska družina okolo sivega, popolnoma tetoviranega gospodarja, odetega v volneno plahto; na vrelci je kuhala gospodinja večerjo. Prav težko se je bilo ločiti lepega prizora.

Drugo jutro smo se napotili na vozu in nakonjih v vás Wai-o-tapu-Valley, 20 milj daleč. Jahali smo po žalostni, valoviti pokrajini, porásteni zgolj s praprotjo in travo. Nekoliko pred rečeno vasjó smo srečali več sto Maorcev — s prtljago so jahali k meetingu v Rotorno moški, ženske in otroci, celó dojenčke so nosili očetje s seboj. Pri vhodu v vás nas je vzprejel vaški načelnik z nekaterimi drugimi možmí; plačali smo šest shillingov vstopnine in se zapisali v knjigo za tujce. Pot nas je vodil mimo nešteti fumarol in solfatar; prišli smo tudi

do jezera, iz katerega vedno vzhajajo pare (Champagne Lake). Voda takoj zavrè, ako vržeš nekoliko prstí vánjo. Blizu stojí nekaj maorskih koč, in načelnik nas je povabil, naj vstopimo in kàj prigriznemo. Stopili smo torej v kočo, prav lično zgrajeno od lesenih kolov in ličja; tlà so bila pokrita s spleteno slamo. Ko smo jedli, zbralo se je okolo nas mnogo Maorek in maorskih deklet; moški so šli malone vsi v Rotoro k shodu. Toliko da smo imeli dosti tobaka za vse. Skoro neverojetno je, koliko ženske pokadé; celó dojenčkom dadó večkrat cigareto v usta, da se izza mlada privadijo tobaku. Po obedu smo hodili še dalje po ognjeníškem svetu in prišli do velike, toda še nedovršene bele terase, po kateri teče voda iz Champagne Lake. Dalje smo prišli do rmenega jezera, h gejziru in do rmené terase. Tù je vodomèt majhnega potoka, ki je pormenil vse bližnje skale. Vodník nam je povedal, da je žvepleni cvet dober proti kašlju, in nas je zavèdel, da smo ga pokusili. Cvet je brezukusen. Dalje gredé smo prekoračili mali potok in prišli do galunovih skal, med katerimi je majhno jezero. Skale so nad 10 m visoke in navpične. Prišli smo do velikega modrega jezera in na konec svojega pota. Nazaj gredé smo plezali čez galunove skale in dospeli k drugemu modremu jezeru, Blue Lake. Jezero izmetava črno žveplo v podobi kroglic. Šli smo mimo mnogih lukenj in razpoklin, v katerih je vrelo tekoče črno blato; pri tem se delajo majhni blatni ognjeníki. Dospeli smo zopet do hiš in se potem vrnili v Rotoro. Dva Maorca sta nas spremljala na konji domóv. Jahači smo krenili s ceste na stezo in videli spotoma razne ognjeníške prikaze, med katerimi je bil najzanimljivejši blatni vulkan, podoben stožcu in visok 12 m. V žrelu, širokem 5 m, kuhalo se mu je črno blato in ko je padalo na tlà, delale so se lične cvetice. Veliko blatno bruhanje je vsak dan ob 10. uri zjutraj in mora biti velikansko, kar dokazuje vsa okolica, vprek pokrita z blatom.

Vožnja iz Rotorne nazaj v Oxford je bila uprav grozna. Cesta slaba, razvožena in toliko blata na nji, da so se konji udírali do kolen; dež je lil, noč je bila temna, da nismo videli niti koraka daleč. V vozu smo sedeli drug na drugem; noge smo imeli takó zgnečene, da se nismo mogli geniti; malone kàr otrpli smo na vsem telesi. Poleg vsega tega je puščala vozna streha, in ves čas je kapljala voda na nas. Časih smo prižgali svečo, da smo se nekoliko pogledali. Govoriti se ni ljubilo nikomur, spati tudi nismo mogli, ker se je voz preveč tresel. Večkrat smo obtičali v blatu. Ob 1. uri smo prišli do prve konjske postaje, kjer smo premenili konje. Nató smo prišli do prepadov, na katere smo mislili že vso vožnjo. Bali smo se nesreče,

zakaj voznik v silni temi niti ni videl prvih kónj; vender se nam ni pripetilo ničesar. Ob 6. uri smo dospeli v Oxford, popóldne ob 3. uri pa se vrnili v Auckland in na ladjo.

V ostalem času, kar smo ga še prebili v Aucklandu, zahajali smo pridno v okolico. Z Mont Edna, ugaslega ognjenika za mestom, odpira se krasen razgled, zakaj ognjenik je popolnoma osamel, in zató se vidi z njega takó daleč, kolikor nesó oči. Vidi se vse mesto z lepim pristaniščem, katero primerjajo celó ónemu v Sydneyu, za mestom je mnogo lepih vrtov; na nasprotnem obrézji je kraj Devenport, in za tem sta dva ugasla ognjenika, jeden s signalno postajo, drugi s trdnjavo. Ne daleč od Devenporta je precejšnje jezero. Auckland leži na ožini Houraki-zaliva; na ožine drugi stráni pa je precěj zane-marjena luka Manukan Harbour. Ob pristanišči je Onehunga, za Aucklandom največje mesto v tem distriktu. Auckland ima jako lepó pristanišče, ki se je sósebnó povzdignilo v novejšem času. Na Novi Zelandiji je prvo trgovsko mesto in skoro bode tudi stolno mesto. Sedaj je še največje mesto Dunedin, potem prideta Auckland in Wellington; druga mesta so: New Plymouth, Nelson, Napia. Auckland šteje okolo 30.000 prebivalcev, z okolico pa 60.000. Mesto je čisto in prijazno ter ima lepe ravne ulice. V vélikih ulicah je mnogo ličnih trgovskih hiš in bank. Med stolnim mestom in predmestji je v vélikih ulicah zgrajen tramvaj; razven tega je polno omnibusov, kateri so natlačeni zlasti zvečer, ko se vračajo delavci domóv.

Kar se tiče splošnega in zgodovinskega razmerja te otoške skupine, bodi omenjeno to-le: Novo Zelandijo sestavljajo, kakor znano, trije otoki, od katerih je Severni otok po Cookovem prelivu ločen od Južnega, in ta po prelivu Fouveaux od otoka Stewarta. Njih površina meri blizu 100.000 angleških kvadratnih milj, štejejo pa sedaj okolo 620.000 naseljencev, brez domačinov, katerih je blizu 42.000. Na zapadnem obrézji Južnega otoka so vzpóredno z obrézjem Južne Alpe, katere so na zapadni stráni proti morju zeló strme; na vzhodu so pa bolj ploščate in se končajo v visoko planoto. Alpe so precěj visoke, nekateri vrhovi so pokriti z večnim ledom in snegom. Najvišja gora je Mont Cook. Južno od Alp se razprostira daljše gorovje, sestavljeno većinoma od kristalinškega prakamenja. Posebnost tega obrézja je 13 prirodno lepих fjordov, kateri so si vzpóredni in 6 do 8 milj narazen. Najlepšim prištevajo Milford Sund, kjer smo se ustavili za nekaj časa. V notranjem otoku je mnogo lepих jezer. V obče ima otok dosti vode. Različni potoki — do reke jih narase le malo — izvirajo v Alpah in se na vzhodni stráni izlivajo v mórje. Severni otok

ni také gorat in se razlikuje od južnega sósebnó v tem, da je ognjeníski. Na njem je še sedaj nekaj gorečih ognjeníkov, in sicer Mont Egmont, Tongariro, Tarawera in otok White. O ognjeníku Taraweri so mislili delj časa, da je že ugasnil, toda leta 1886. je razdejal in zasul vsó okolico. Sredi otoka okolo jezera Tampo je otok najbolj ognjeníski. Tudi Severni otok ima mnogo rék in potokov, med katerimi je véliki tok Waikato največji. Živalstvo na Novi Zelandiji je dosti ubožnejše nego v Avstraliji, kar priča, da nista bila ta dva otoka nikoli jedna celina. Od sesalcev so tukaj samó podgane in psi, katere so prinesli Maorci, torej se tudi lahko zmatrajo za praživali na otoku. Podgane so priplavale z razbitih ladij. Več pa je ptic. Največje in najiminitnejše so bile moas in kiuri. Ta ptičja vrsta je izumrla, ker je bilo nje meso došlim Maorcem poglavitni živež. Potem so uvédli različne domače živali, katere so tukaj dobro uspevale. Veliki pašniki so jako pripravni za ovce in živinarstvo, katero se je zlasti v zadnjem času zeló povzdignilo. Nova Zelandija ima okolo 15 milijonov ovác, od katerih jih vsako leto nad milijon zakoljejo in pošljejo na Angléško. Prašiči so nekoliko podivjali in se preganjajo po gozdih. Tú je tudi mnogo srn in zajcev. Reke so imele v začetku le malo rib, nekaj jegulj in lososov. Domačini pa so povzdignili tudi ribárstvo in polovíc v velikih množinah postrvi in angleške losose. Da ni sesalcev, temu je baje vzrok kanibalstvo Maorcev.

Tudi kar se tiče rastlinstva, ubožna je Nova Zelandija precéj. Tajnocvetek je še največ. Čudno je tudi, da ni evkalipet, ki vender na bližnji celini tvorijo velike gozde. Sedaj jih sadé, in uspevajo jim dobro. Znamenita pa so drevesa kaori, kota in rino. Iz prvih teče lepílo, katero potem okamenelo kopljejo in dobro uporabljajo. Sveže lepílo ni také dobro in se uporablja véčinoma za lišp. Phormium Tenas je rastlina, podobna aloji, iz katere pridelujejo precéj smolnato predivo. Maorci so pridelovali iz tega obleko, sedaj je pa angleška volna izpodrinila to predivo. Poljedelstvo je po nekod jako razvito, zakaj že Maorci so obdelovali zemljo. Plodna zemlja daje mnogo žita, zlasti ovsá, pšenice in ječmena. Zláto rudo so zasledili na mnogih krajih Severnega in Južnega otoka. Našli so pa tudi srebro, antimon, železo, premog in svinčeno rudo, toda ne dosti. Imenovati je treba še dragoceni zeleni kamen, katerega je na Južnem otoku prav obilo. Otok so odkrili Maorci in so bili tudi prvi prebivalci na njem. Iz stare zgodovine je znano samó toliko, da so prišli z drugih otokov na ta otok. Načelnik Ngahne je šel nekako pred štiriindvajestimi rodovi (520 let) z otoka Hawaiki, kateri pripada sandwichskemu otočju, da bi si poiskal drugih stanovališč.

Prišel je na Severni otok Nove Zelandije in našel primeren prostor za naselitev. Prvi Evropec, kateri je sèm prišel, bil je Tasman; poslal ga je batavski guverner, da bi odkril nove dežele. Dne 18. grudna 1642. leta se je usidral v Cookovem prelivu, da bi se preskrbel z živežem. Ali Maorci so ga napadli in toliko da ga niso ujeli in snedli. Njega pripovedovanje o kanibalskih Maorcih je bilo potem vzrok, da dolgih 127 let ni bilo nikogar na te otoke. Šele leta 1769. je prišel Cook na poti z otoka Tahiti zopet v Novo Zelandijo, odkril preliv, kateri je sedaj imenovan po njem, in se usidral v zalivu Tauranga. Osvojil si je zemljo v imeni angleške vlade in prišel potem še štirikrat sèm. Prècej se je poprijaznil z domačini, ki so se pokazali za jako izobrazne in dostopne evropski omiki. Njih razvoj so zlasti spešili misionarji. Po posebni pogodbi, sklenjeni v Waitangi, izpremenila se je Nova Zelandija v angleško nasélbino, vendar je bilo treba še mnogo bojov z upornimi načelniki maorskih plemén, predno so leta 1871. Angleži popolnoma zavladali Novi Zelandiji. Leta 1876. je dobila nasélbina novo ustavo, po kateri se delí Nova Zelandija v 63 okrajev z municipalno upravo. Parlament z górenjo in spodnjo zbornico je v Wellingtonu.

V obče so Maorci lepi, dobrorasli in močni, ne manjši od Evropcev, bolj rjavkaste nego rjave polti in črnih ali rjavih lás. Tudi po svojem obrazu se bližajo evropski pasmi, ako se ne oziramo na debele ustnice. Niti gosto tetoviranje ne moti tega vtiska. Maorci so jako inteligentni, pa tudi dobrohotni in prijazni. Tetoviranje, ali kakor pravijo, moko, to je jedna izmed najznačilnejših navad tega národa, katera pa gine čimdalje bolj, zlasti odkar so se pokristjanili. Maorci mislijo, da je tetoviran obraz odločnejši in da imajo ženske lepó tetoviranega mladeniča dókaj rajši. V prvih časih so se tetovirali zgolj s premimi črtami, katere so imenovali moko-kuri, in to še za Cooka, šele pozneje so rabili umetnejše črte. Navadno je zvršil to mučno delo duhovnik (tohunga). Najprej je načrtal obraz s črno barvo, potem ga je izrezaval. Ako ni bilo zrcala pri rokah, pogledal se je v čisti vodi. Rabilo se je to-le orodje: Uhi, ozek les, na čegar jednom konci je bila ostro nabrušena navpično pritrjena koščica. Pozneje so rabili namesto koščene konice jekleno. Ta ali tuki, to je bilo praprotno steblo, s katerim se je tolklo na les uhi, da je šel v kožo. Za operacijo je bila potrebna tudi barva ngarahu, katero so dobivali od sáj ogljenelega lesá nauri-smreke. Saje so potem v obliki drobnih kroglic nabirali in hranili na listji grma ti. Malo pred uporabo so poškopili kroglice s sokom ploda tupakihi. Popolni moko obseza obraz, sedálo in stegna do kolen. Operacija je

takó mučna in nevarna, da je ni móči zvršiti vse zajedno. Tetovirati se začno z 18. leti, potem pa nadaljujejo v izvestnih rokih. Po operaciji zateče obraz in je nekaj časa uprav ostuden. V 10. – 12. dnéh se rane zacelé, in črte so temno-višnjeve. Ženske se tetovirajo z dvema ali tremi vodoravnimi črtami na ustnih in obradku. Operirajo se dvakrat, da so črte bolj črne, ker se jim zdí to najlepša dika ženskega spola. Risanje je zeló različno; niti dva nista tetovirana jednako; zató načelniki navadno namesto podpisa svoj obrazni narisek narišejo pod listíno. — V prejšnjih časih je bila med Maorci poligamija zeló razširjena; krščanska vera pa jo je odpravila, samó še nejeverni Maorci imajo po več žená. Navadno se omožé prav zgodaj. Bile so že matere z najstjimi leti. Otroški umori so za vojske prav pogosti; zlasti so pobijali déklice, da si prihranijo trud. Nezakonske otroke so skoraj vedno pobili. Maorci se vojskujejo s sulicami in kolmi, vender imajo tudi že strelno orožje. Starodavno orožje nosijo dandanes samó še načelniki. Najznamenitejše orožje je palica od zelenega kamena, dolga 30—36 cm, široka 12—15 cm in na sredi do 2 cm debela. Ta palica je znamenje časti; jako jo čislajo kot žezlo domačih načelnikov; prehaja pa od róda do róda. Maorci imenujejo palico meri-meri, na spodnjem konci je zvrtna, ker jo nosijo na vrvi v rokah. Rabila je za branilno orožje, pa tudi, da so snemali kožo z glav vojnih jetnikov. Naredili so jo od velikega zelenega kamena, katerega so drgnili ob peščenec; ali ker je kamen jako trd, izumrla sta često dva rodova, predno je bila meri-meri dokončana. — Dandanes se Maorci sramujejo kanibalstva; odpravili so ga že pred 50—60 leti. V notranjem delu Južnega in na severnem delu Severnega otoka, kamor ne smé nihče priti nepozvan, bivajo Maorci še v precéj prvotnem stanu; bavijo se s poljedelstvom in živinarstvom. Značilne so obleke, katere si pletó ženske od prediva rastline *Phormium Tenas*. Bile so navadne odeje, sedaj so jih nadomestile s plašči, v katere se zavijajo zjutraj, da se jim pri kopeli ni treba slačiti in zopet oblačiti. Od prediva izdelavajo sedaj samó še pletenice. V krajih, kjer sem jaz hodil, bile so popolnoma evropski opravljene in so nosile uháne od brušenega zelenega kamena na črnem svilenem traku. Tudi prej obično pozdravljanje — drgnili so se namreč na konci nosá — opustili so in se pozdravljajo z besedo »tenakol«, ako je pozdravilo namenjeno jednemu človeku, s »tenakuru«, ako dvema, in »tenakutu«, ako več ljudem. Takó nas je poučeval načelnik iz Wai-o-tapu-Walley. Ženske so lépe, toda hitro odcvetó. Kadé pa vse jednako strastno: ženske in moški, dojenci in odrasleci. Ker je ljudstvo zeló razumno, morda bi se popolnoma civiliziralo,

toda žal, v zadnjih desetletjih so se takó udali pijančevanju, da njih moči pojemajo in da izumró. Sam sem se prepričal, ko je bila pri neki priliki vsa vás Ohinemutu pijana, od dojenčka do najslabšega starca. Sploh nosijo vsak novec v pivovárno. Mlajši rod že hodi v šolo in govori nekoliko angleški.

Po štirinajstdnevem bivanji v Aucklandu smo odšli dné 12. malega travna iz lepega pristanišča. Bila je nedelja. Ko smo se peljali mimo angleške eskadre, opravljali so ondu ravno službo božjo. Nedeljski mir je vladal povsod v pristanišči, in z admiralne ladje se je razlegalo malo melodijozno cerkveno petje angleških mornarjev. Ker smo imeli dobro sapo, vozili smo se naglo, in drugi dan nam je izginila kopnina izpred očíj. Namenjeni smo bili na otok Chatam, kjer se je hotel naš poveljnik ustaviti. Toda ko smo prišli do otoka, kazali so se oblaki, sapa je pihala močneje, in odpeljali smo se, ker nismo hoteli tičati v odprti luki na slabem sidrišči. Na severni strani smo se peljali mimo nizkih, precéj ravnih in z grmovjem porastenih otokov, kjer prebiva razven belih naseljencev še Maorcem sorodno pleme. Naša daljna vožnja je bila jako nemirna, neprestani viharji so nas zavračali na poti proti Magelhaensovemu prelivu, vendar smo se dné 14. vélikega travna, torej po skoro mesec dolgi vožnji, toliko približali Ameriki, da bi jo morali ugledati že prihodnjega dné. Veseli smo bedeli vso noč in čakali, da ugledamo novi svet; zajedno pa smo praznovali konec dolgočasne naše traversade!

(Dalje prihodnjič.)

Ponôči.

Prekrasna noč; mir veličasten
Čez svet vesoljni je razlit,
Na jasnega nebá modrini
Nebeških lučíj sije svit.

Po drevji lahko veter veje
Ljubkó se z listjem igrajoč —
Takó igra se s srcem mojim,
Moč tvoja, noč, preljuba noč . . .

Za čustvom čustvo méni vstaja,
Budi svetál mi v duši dan,
Za čustvom čustvo mi odhaja
V mladenke daljni tihí stan . . .

I. Mlinarič.

Novo deželno gledališče v Ljubljani.

Ro je dné 18. svečana 1887. leta pogorelo stanovsko gledališče v Ljubljani, šlo ni deželnemu zboru kranjskemu samó za to, da se zopet zgradi gledališko poslopje, nego bilo mu je tudi do tega, da se dožene zasebno-pravno vprašanje posestnikov lož. Zató je ukrenil dné 22. vinotoka 1888. leta da je ob deželnih troških sezidati novo gledališče, v katerem prestani zasebno-pravno razmerje, odbil pa je ponudbo nemškega gledališkega društva, da bi le-tó zgradilo gledališče za 200.000 gld., ako plača dežela polovico, ako mu prepustí odločevalno vplivati na grajenje in upravo novega gledališča, ako zagotóví prejšnjim posestnikom lož za dvajset let neomejeno pravico do njih ložne svojine, in končno, ako se odločijo slovenskim predstavam največ po štirje dnevi na mesec. Zajedno je deželni zbor naročil deželnemu odboru, da izplača posestnikom lož zavarovalne zneske po 300 gld. in da se dogovori s strokovnjaki, ki bi izdelali načrte in proračune v največjem znesku 190.000 gld.

To naročilo so zvršili arhitekt Vladimir Walter iz Celja in skupno deželni inženér J. V. Hráský in arhitekt A. J. Hrubý, ki so meseca malega srpana 1889. leta predložili svoje operate. Izkušena veščáka v gledaliških zgradbah, arhitekta Fellner in Hellmer na Dunaji, izjavila sta se izrecno za projekt Hráský-Hrubý. Odmerjen je bil za tisoč oseb, gledališče bi imelo štiri nadstropja in šestdeset lož, toda ker bi bilo treba za rečeni načrt okolo 240.000 gld., sklenilo se je, da napravita projektanta nov načrt, o katerem se je končno izrekla posebna komisija, da je pripraven in da ne bode stal nad dovoljenih 190.000 gld. Za stavbišče je bil odločen cesarja Jožefa trg, katerega je občina ljubljanska brezplačno prepustila za gledališče; toda pri krajevnem ogledu dné 3. vélikega travna 1890. leta so se mnogi mejaši in drugi udeleženci iz zdravstvenih in nravno-redarstvenih ozirov izrekli zoper gledališče na rečenem trgu, dasi ni bilo stavbinsko-tehniških zadržkov; mimo tega si je zastopnik c. kr. finančnega ravnateljstva pridržal pismen ugovor. Vender še predno je bil vložen, ponudilo se je deželnemu odboru ugodno stavbišče, in sicer Mayerjev dvorec na Tržaški cesti. Ker pa deželni odbor ni razpolagal s potrebnim kreditom (35.000 gld.), obrnil se je do občinskega zastopa ljubljanskega,

naj izpremeni svoj ukrep z dné 27. ržénega cvéta 1888. leta takó, da mestna občina v gotovini izplača svoj donesek, ker se ni uporabilo ustopljeno, 15.000 gld. cenjeno stavbišče na cesarja Jožefa trgu. Mestni zastop je le v nekoliko ustregel tej prošnji in z oskromno večino dovolil 7500 gld., češ, da novo stavbišče itak pripada katastralni občini spodnješišenski. Ko je pa kranjska hranilnica dovolila 20.000 gld., bilo je vender možno kupiti ponudeni prostor, le da so se morali še v marsičem znižati stavbinski troški. Pod vodstvom vladnega svetovalca J. Mahkota se je potem dné 16. ržénega cveta 1890. leta zvršil krajevni ogled, in zvedenci so izrekli, da je novi prostor sósebnó primeren za gledališče. Deželni odbor je tedaj razpisal poglavitna dela in jih oddal iz večine ljubljanskim firmam, samó železne konstrukcije pri strehi in etažah ter zračno kurjavo in ventilacijo je izročil dvema dunajskima firmama. Dné 23. malega srpana 1890. leta je prejšnji posestnik prodano stavbišče ustopil stavbinskemu vodstvu, dné 9. vélikega srpana istega leta se je pričelo izkopavanje, dné 13. vélikega srpana podzidavanje, in dné 19. vinotoka 1890. leta se je vpríčo deželnega glavarja dr. Poklukarja in deželnih odbornikov položil temeljni kamen, v čegar dvostenskem zakrovu od pločevine je shranjena ustanovna listína s stavbinskimi načrti, času primernimi spisi in novci. Temeljni kamen je vzidan v portalnem stebru na desni stráni v podnožni višini.

Dasi je bilo vreme trajno ugodno, vender podjetnik Tönnies ni mogel do izgovorjenega časa (do dné 1. listopada 1890. leta) spraviti stavbe pod streho, potem pa je moralo zaradi poznega letnega časa zidanje prestatí. Istočasno zborujoči deželni zbor je dné 11. listopada 1890. leta dovolil nov kredit za spopolnitve, kakor jih je nasvetovalo stavbinsko vodstvo, vzprejel pa ni predloga poslanca Ivana Hribarja, da bi se uvédla elektriška razsvetljava; kar se torej tega tiče, novi hram, odičen s tolikimi umetniškimi in stavbinsko-tehniškimi vrlinami, žal, zaostaja za podobnimi zgradbami nove dóbe. Na podlagi novega kredita — tudi kranjska hranilnica je zopet darovala 6000 gld. za dobavo dekoracij — razpisala so se ostala dela, izmed katerih se je skupina na pročelji izročila kiparju A. Ganglu na Dunaji, vélika zavesa pa akademiškemu slikarju prof. Liebscherju v Pragi. —

Gledališče se nam kaže od zunaj kot skupljena zgradba v strogo italijanskem renesančnem zlogu, katere sléharni del je uveljavljen po svojem pomenu in namenu. Takó je oddelek nad pozoriščem z daleč razvédenimi slemení, katera dičijo lire, višji od krožne strehe nad gledalskim prostorom, ki se zopet vzpenja nad strehe in atike stranskih prostorov;

pred njim je zgrajen veličastni véliki portik in takisto oba napušča s svojima atikama kot označilom vélikih vhodov. Véliki portik je podprt s petorico mogočnih steberskih monolitov od brušenega sve-tojeronimskega kamena; nad njim počiva naglavni venec z ornamentnim friznim nakitom na zlatem dnù in bogato figuralno sleme. Skupina na slemeni — kakor že rečeno, delo našega kiparja Gangla — kaže kri-latega génija, izklesanega od merlerskega kamenja, katero se uspešno upira sléharnemu vremenu. Genij drži v desnici plamenico visoko nádse, v levici pa ima lovor, s katerim venča alegoriji drame in glasbe. Figuralni timpanonski nakit poočituje posveto novega poslopja, in sicer v tem zmislu, da je dežela kranjska, ki je požrtvovalno zgradila Modricam dično svetišče, uprizorjena kot spešiteljica umetnosti; ta motiv izražajo alegoriški puti in ženske podobe. Vse to delo, polno življenja, zvršila je znana dunajska firma Fischer, Haselsteiner & Bock.

Iz istega umetniškega zavoda prihajajo tudi amorete, ki skle-pajo steberne razpostave na napuščih; vse štiri predstavljajo igrokaz, petje, burko in dramo. Takisto je rečeni zavod zvršil ves figuralni in ornamentni nakit na pročelji, izmed katerega imenujemo zlasti razsohe nad svodi in štiri medaljone na zlatem dnù — epos, tragedijo, opero in opereto.

V obe sedaj še prazni dolbini na glavnem pročelji se postavita dva figuralna umotvora kiparja Gangla, ozirajoča se na pesništvo Višje partije gledališkega poslopja, n. pr. napuščene atike, tambur in vzvišanost nad pozoriščem imajo ličen sgrafitto-nakit, ki jako lepó razstavlja velike zidine; zamislil in zvršil ga je slikar Richter.

Skozi tri vélikovhodna vrata prideš v glavno pridvorje. Kakor notranji prostori sploh, zvršeno je tudi to v plemenitih renesančnih oblikah. Steberski monoliti od brušenega veroneškega in kararskega marmorja, takisto lezéne in stene od umetniško imitiranih kamenov nosijo arhitravni strop, v čegar poljih se živobarveno ornamentno slikanje izbornó ujema z bogatim barvenim nakitom pristnega in imi-tiranega marmorja na stebrih in stenah. Iz glavnega pridvorja drže na desni in levi stráni jednokrake stopnice do prvega reda; vstopivši ugledaš baš pred seboj vhode do hodnika v parter, med njimi pa je nameščena večerna blagajnica kot bogato razčlankan napušč v lesni arhitekturi. Iz glavnega pridvorja prideš v širi parterni kuloár, kjer so na desni in levi stráni somérno razvrščeni vhodi do parternih se-dežev in stojišč, prostori za odlaganje oblek in mnogoštevilni izhodi za silo. Pri vseh teh napravah se je kár najskrbneje gledalo na udob-nost in lepoto, zajedno pa na varnost gledališkega občinstva. Isto

uredbo vidiš povsod, bodisi, da greš po omenjenih velikih stopnicah v prvi ali drugi red, bodisi, da se napotiš po stranskih stopnicah iz stranskih pridvorij v galerije — nikjer ni temnih hodnikov ali kotov, povsod dovölj svetlobe, prostora in varnosti.

Razvedrilu gledališkega občinstva je odločen foyer v prvem redu, čegar tri bogato okrašena balkonska vrata vidiš že na glavnem pročelji. Ta foyer je nekakšen »bijou« svoje vrste in vsekakor vreden, da si ga ogledaš. Marmorne stene nosijo zračen strop z lunetami, v čegar srednjem polji kakor tudi v zaklinkih sta slikarja Winter in Richter ustvarila izredno ukusne in zanimljive groteske. O notranji opravi foyerjevi bodi zlasti omenjen kamin od kararskega marmorja z arhitektonsko bogato zvršeno spomeniško ploščo, na kateri navaja nastopni slovenski in nemški napis ob kratkem zgodovino, zakaj in kakó se je sezidalo novo gledališče:

»Ko je bilo od leta 1765. na Kongresnem trgu stoječe staro deželno gledališče l. 1887. pogorelo, sklenil je deželni zbor vojvodine Kranjske l. 1888. postaviti novo.

Stavba se je začela za vlade Njegovega Veličanstva cesarja Franca Jožefa I. l. 1890. in se ob troških dežele kranjske ter s prispevki mestne občine ljubljanske in kranjske hranilnice dogradila l. 1892.

Tega leta so bili Oton Detela deželni glavar, Ivan Murnik, dr. Franc Papež, dr. Adolf Schaffer, dr. Josip Vošnjak deželni odborniki.

Stavba se je zidala po načrtih deželnega inženirja J. V. Hráskega in arhitekta A. J. Hrubega. —

Avditorij je v načrtu osnovan podkovasto; njega premér znaša v svetlobi 16 m, dolžina osi do železne zavese 16,2 m. Za prostorno razvitost sta značilni obe nadstropji in samostojno izvêdeni proscenij, katerega se dotikajo ostali prostori s krožnim stropom. Parter je sestavljen od uglobljenega orkestra v proscenijskem prostoru, normalno stopnjevito razdeljenem za 32 móž, od 11 zdržema postavljenih fotéljskih vrst s stranskimi ulicami in od 176 poblazinjenih zaklopnih sedežev na vzmetéh, katerih se dotikajo v ozadji parterna stojišča za 120 ljudij, katera pa so s podprsjem popolnoma ločena od parternih sedežev. Poleg tega vidimo v parterji na obeh stranéh po šest zaprtih lož. Prvi red ima zgolj lože, in sicer vseh skupaj 21; pri vseh je tretjina odprta in ločena po ležečih konzolah, samó proscenijske lože, uveljavljene kot znamenit in sósebno značilen del arhitekt ure, zaprte so popolnoma. Drugi red se kaže tribunasto; sredi njega je

takó zvaní balkon s 65 fotélji, ob stranéh pa ima po 5 odprtih in po 2 zaprti proscenijski loži. — Galerija je prav za prav tribunasto nadaljevan balkon in se delí na dva dela: spodaj so galerijski sedeži (105 furniranih zaklopnih stolov), nad sedeži pa so galerijska stojišča za 60 ljudij.

Strop nad avditorijem predstavlja šatorno streho, katera se s šestimi bogato okrašenimi plastiškimi polstebri razpenja med dvema obročema. Zunanji obroč tvori z glavnim vencem vez, predrto s krožnimi svetlobnimi ploščami. Med polstebri so razvrščena polja kakor razpeto šatorno platno, katero zračno pritrjeno z vezmi, poočituje prosti razgled v sinji zrak. Na polja sama je akademiški slikar Čech z umetniško roko nadihnil šest alegorij drame, veseloigre, lirike, glasbe, plesa in slave. Srednji krog oklepa za umetniško zvršenim nakitnim omrežjem ventilacijsko odprtino; prekrasen pozlačen bronast lesteneč visí iz nje in razširja rahlo svetlobo iz 36 plamenov.

Proscenij, sam na sebi arhitektonska celota, ima na stropu frizno sliko, predstavljajočo glasbeno idilo; zvršil jo je isti slikar, ki je naslikal podobe na stropu. V lunetah so školjkaste dolbine, odločene za kipe; oživljata jih dve amoreti, in odičene so z vencem in nadpisno ploščo. Na ložnih podprskih drugega reda se zdržema vije plastiški cvetičast nakit, lože prvega reda pa so okrašene s konzolastimi prečnicami, z markami in lirami v układkih. Posamična nadstropja počivajo na harmoniških stebernih razpostavah, nasadke reprezentacijskih lož pa nosijo bahantke in fauni. Ker sta obé reprezentacijski loži odločeni državnim in deželnim dostojanstvenikom, dobila je vsaka svoje primerno znamenje, in sicer loža na desni strani državni grb, óna na levi strani pa deželnega.

Avditorij je proti odru obmejen z bogato razčlankanim proscenijskim okvirom in s plastiškim, stukaturno izdelanim harlekinom. Barva in pozlačenje vsega avditorija, oboje je jako nežno in ukusno; rahlo krémasta podprsa se kár najlepše ločijo od živordečih tapet in draperij (delo F. Doberleta). Prekrasni vtisec še povišujejo pozlačene svetilke od broná (delo F. Tratnika), in takó res vidiš pred seboj harmoniško celoto, ki je najlepši dokaz o tvorni sili in umetniškem čustvu nje stvaritelja, arhitekta Hrubega. In kakor se veččák in nevesčák ne more načuditi zunanji arhitektoniki, takó zanimljiv, morda celó jedín svoje vrste je nje notranji železni in betonski oder z obilimi drugimi konstrukcijami vred, kakeršne bi se bile težkó dovršile, da ni vodila njih izdelovanja preskušena roka in jeklena odločnost deželnega inženerja Hráskega.

Oder je urejen popolnoma moderno in ustreza sléharnim zakonitim propisom o varnosti proti ognju. Svetloba proscenijske odprtine znaša 9,5 m, odrova globina 10 m, z ozadjem 15 m, odrova širina pa 18 m. Odrov pódij sam je razdeljen v 5 kulisnih ulic, ki so prirejene kot pogrézi in opravljene s kasetnimi zaklopnkami, oziroma kasetami, takó da je móči ves pódij ali dvigniti ali pogrezniti. Njega strmina znaša 30 cm. Górenji oder s štirikrat etažiranimi delavskimi hodniki in mostovi za justiranje visí na železni konstrukciji podstrešja; zvršila in opravila ga je z zaveso od valovite pločevine vred sloveča firma Ig. Gridl na Dunaji. Prirejen je za 23 prospektov, tri zavese, 16 stropnih zaves in 4 rampne vlake; prospekti visé na žičnih vrvéh in tramih za ceví od kovaškega železa. Vse železno strojevje górenjega in spodnjega odra je izdelala po načrtu deželnega inženérja Hráskega največja ljubljanska ključarska delavnica Avg. Žabkarja, in sicer proti ponudbi Ig. Gridla za 6000 gld. ceneje. Domačim našim firmam bi bilo želeti jednake podjetnosti!

Vlaki se premikajo po vrvéh z nasprotnimi težami, železna zavesa pa z vzdigalom, katero je prirejeno takó, da zavesa zdajci pade, ako bi nastala nevarnost. Kar se dostaje grmenja, treskanja, dežja in vetra, zvršile so se pod vodstvom gledališkega in strojnega mojstra A. Bittnerja dotične priprave takó, da ustrezajo vsem denašnjim zahtevam. Da se je izboljšal pogled iz gledalskega prostora na jednolično valovito ploskev železne zavese, obravnavana je le-tá bogato in umetniško v zlogu orijentskega preprožnega vzorca. Véliko zaveso z motivom »Dežela kranjska se klanja umetnosti« izdeluje znani zgodovinski slikar prof. Adolf Liebscher v Pragi. Na njega sliki predstavljajo deželo kranjsko alegoriške podobe, ozirajoče se na nje znamenitosti; slikovito razvrščene ob Karnijoliji, pozdravljajo Modrice, ki prihajajo v deželo. Vse dekoracije z meddejjansko zaveso je zvršila sloveča umetniška delavnica J. Kautskega & Rottenare na Dunaji; izdelane so takó izborno, da vzbujajo obče priznavanje. Gledališke potrebščine je napravila firma bratov Bittnerjev v Pragi, pohištvo za oder se je izdelalo v delavnici F. Doberleta v Ljubljani, pohištvo v avditoriji pa v delavnici dvornega založnika J. Mathiana. Kar se tiče svečave, zadoščati bode moral za prvo dóbo plin, zakaj gmotnih pomočkov ni bilo dovólj in mimo tega namerja mestna občina ljubljanska itak uvésti osrednjo elektriško razsvetljavo. Kurjavo je oskrbela sloveča firma W. Brücknerja na Dunaji; sestavljena je od pet kalorifer za zračno kurjavo. Ž njo je združena ventilacija. Vodovod z mnogimi hidranti in pripravami za toaleta je uveden v vsem poslopji.

Stranski prostori na odru so ločeni za slovensko in nemško igralno osebje. Vsega skupaj obsezajo dve veliki dvorani za gledališke preskušnje in prostore za oblačenje s 60 mizicami za toaleta. Za kulise, prospekte, pohištvo i. t. d. je poskrbeno za več let. —

Ako se torej splošno ozremo na novo gledališče, priznati moramo, da je veličastna zgradba, bodisi v celoti, bodisi v podrobnostih. Vsekakor ni iz lepa mesta v kronovini avstrijski, da bi se ponašalo s takšnim gledališčem. Njega duševna stvariteljja, deželni inženier Hráský in arhitekt Hrubý, lahko sta povsem ponosna na svoje delo — zgradila sta poslopje, katero je in ostane jedna najlepših dik deželnega stolnega mesta ljubljanskega!

Slovarski páberki.

Nabral v ljutomerski okolici in med ogerskimi Slovenci prof. Fr. Magdič.

Poviševati se = bahati se.

Kak prek: dela (živí) kak prek pijanec — popolnoma kakor pijanec.

Srečno! Obično pozdravilo, kadar kdo odhaja.

Kakó ste? Odgovor: *Dober sem.*

Dojde mi = imam dovolj, izhajam.

Namerilo se je = slučajno se je zgodilo; odtod *namerek* slučaj, Zufall.

Trebiti; n. pr. vse ribe lové, male in velike, nič ne trebijo.

Na čistini = pod milim nebom; kjer je prost razgled.

Les se na frkót vleče = das Holz schwindet, wirft sich.

Ščitice = Weberkarde (carda fulonum).

Bobik pri mreži, da se voda skalí.

Zdàči = nedavno. Bil sem zdàči tam = bil sem nedavno tam.

Iti s čim; n. pr. z vinom grem = peljem vino; videl je nož, pa je šel ž njim = odnesel ga je; ako bode dalje takó, pojde vrag z menoj = pride vrag póme.

Lahko (težko) me stane; n. pr. ima dosti denarja, lahko ga stane = dobro se mu godí.

Étam = o nedoločenem času: étam v jesen = jeseni, toda ne dobro določeno, kdaj.

Na polnem gré; n. pr. čep na polnem gré, der Zapfen passt dicht, schliesst knapp, genau.

Hlišč = nagel in silen dež.

Šibati se, sich durchbiegen. Brv se šibi; tramovje se je sšibilo.

Na úrok = gehörig, ordentlich; n. pr. Na úrok dež gré, es regnet gehörig; na úrok sem mu povedal, ich habe es ihm gehörig (von der Leber weg) gesagt.

Vótek motati kómu (šaloma): Deca materi zmiraj vótek motajo = vedno so ji za petami.

Podávek, to, kar je treba dati po dogovoru.

Po pravici = wirklich, in der That: To je po pravici res.

Veter vnaša = der Wind treibt es weg.

K redu (rédi), fertig, zum Gebrauche hergestellt; n. pr. večerja je k redu, konji so k redu.

Vitré = lesna vlakna.

Na ravnoč = naravnost.

Poidoč, poidočki = spotoma, na poti: poidoč jesti.

Kak stoji in živi = fundus instructus.

Včasi = časih.

Včasi = précej.

Šstkatí. Sodarji šestkajo, da izmerijo dnó pri sodu.

Drav teče. Takó pravijo o rani, ki se delj časa gnojí: rana se ni hotela zaceliti, sedaj mu pa drav teče.

Sovój = veja, grča v deski.

Vcka = pokrov, ki se tesno prijema. Odtod *savčičiti*.

Zavezálo = pokrov, ki je le kam položen, ne pritrjen, Odtod *zaveznuti*.

Za svetla = še podnevi; Za svetla domóv priti (predno se še zmračí).

Proti čemu iti. Ta izraz rabijo, da zaznamenujejo poslednji kos pota. Sedaj že proti domi gré = sedaj bode že skoraj domá.

Naleknuti komu káj — položiti, pripraviti káj, da se stvar najde.

Klopoúh = neposlušen. »Klopoúh kakor pes.« Odtod tudi *klopoúšnik*, *klopoúha* = šaloma robot mož, robata ženska.

Nemam nič svojega = nimam zemljišča.

Bodi kaj = malopriden. On je bodi kaj človek; bodi kaj deca.

Vnožati se (komu káj) = presedati. Moral bi iti v gozd, pa se mi danes vnoža.

Pál, -í = blato, katero prinaša voda; n. pr. Voda je travnike zapálila. *Skrozén, -na, -no* = durch und durch gehend; n. pr. skrozna luknja v zidu, v deski.

(Konec prihodnjíč.)

Književna poročila.

III.

Dr. V. Oblak, »Das älteste datirte slovenische Sprachdenkmal«. 1891. 8°. 44 str. (Posebni natisek iz časopisa »Archiv für slavische Philologie« XIV. 192—235).

(Konec.)

Priimkov je v našem rokopisu razmerno malo, ker se osebe po tedanji navadi imenujejo navadno kot sin, hči té in té, s krstnim imenom nazvane osebe iz tega in tega kraja. Ali nekaj jih je vendar; in kaj nam pravijo? Večina jih je neslovenskih, znamenje, da je že tedaj bilo prebivalstvo v slovenski Benečiji jako pomešano, a ob enem tudi znamenje, da so novodošli prebivalci vzprejemali jezik njih nove okolice, ker bi se sicer Slovenci ne bili ohranili do današnjega dne. Tuji priimki v našem rokopisu so:

Blažut (*blasut*, Blažič, pozná ga tudi Joppi 190); Blazutič poleg *Blažutič* je še zdaj med beneškimi Slovenci navaden priimek.

Dorbi. V zapisku I. 10 je namreč besede *Daniel dorbifin Rainicha Domeniga* brati *Daniel dorbi, fin Rainicha Domeniga*. V tem nas potrjujejo druga mesta: *Lourenz fin lenarda* (I. 16) in *Jacob fin tonicha* (I. 20) in pa Oblakovo poročilo, da so besede mnogokrat pisane vkupe (»bis auf die Trennung der Worte« 196^{1, 2}). — Med beneškimi Slovenci se dandanes nahaja še priimek *Dorbolo*, ki je pač v sorodu z našim.

Flocar (VII. 5) kaže biti v sorodu s furl. *floc* fettuccia, nastro; ital. fiocco Flocke, Quaste, torej *flokar* Bandmacher; ben. italijanščina pozná *fiocaresa*, *infioaresa* (maestra di far fiocchi, infiocatrice, quella femmina che terminando il lavoro delle berrette, le orna di fiocchi, Boerio 273, 340.

Kandit je furlanski priimek, ki ga pozná tudi Joppi 209.

Tudi *Tusa* (I. 14) in *Zenarol* sta očivestno romanska priimka. Ravno takó neslovenski se mi vidi *zuffin* (XIII. 3), dasi nahajam še dandanes v Kotu priimek *Čušin* poleg *Čuš*; poslednje je furl. *cuss* civetta, stolido, barbogianni, ciuco (Pirona 103), slov. *čuk*. Kaj je *chugnexa* (I. 8), ne vém. Ostanjejo nam potem še ti le priimki: *Bobera* (I. 18), Juraj *plasiqoia sprofenicha* (I. 12), *Stazonichq* (XIII. 2) in pa dva priimka na *onja*: *puogna* (t. j. peruogna, I. 4) in *ticogna* (XI., XIII. 1).

Bobera se mi vidi, da je po Goriškem navadni priimek *Poberaj*; ta priimek se dá iz slovenščine razlagati. Vendar ni pozabiti, da je med goriškimi Slovenci več priimkov na *aj*, ki so vzeti iz furlanščine: *Tabáj* iz furl. *tabáj* chiacchierone, potem *Kabaj* in gotovo tudi *Ušaj*.

Plasiqoia je gen. imena *plasiqoi*. Ali kakó naj to berem: *plaziqoj* ali *plashiqoj*? Beseda spada med priimke na *qoj*, kateri so po Goriškem precej razširjeni. Iz beneških Slovencev imenujem *Šaliqoj* (tudi vasica, gl. Pirona 626), *Čičiqoj* (vasica, Pirona 594), in *Badiqoj* (vasica, Pirona 583, na priloženi karti pak se bere *Podiqoj*, Kociančič navaja *Bodiqoj*). Poleg teh nahajamo na Goriškem še: *Ciqoj* — *Čiqoj*, *Črnigoj*, (Zernigoj v XVI. stol., Kres I. 612), *Frligoj*, *Kogoj* (že l. 1556. v Grgarji, Kres I. 611), *Maligoj*, *Mišiqoj*, *Šinigoj* — *Sinigoj*, *Šviligoj* — *Šfligoj* — *Sfligoj*, *Šuligoj* (v Kresu I. 612 iz XVI. stol.: Schulligoi); na Tržaškem najdem še: *Budiqoj* in *Nabergoj*. Kociančič misli v Kresu I. 670, »da vsak lahko spozná, da so ta imena čisto slovanska.« Iz tega »sak« izvzamem samega sebe, ker ne vém povoljno razložiti niti enega iz slovanščine. Po Kociančičevem mnenju je končnica *qoj* nastala iz omeščane končnice *-kovi*, to je: »Šulekovi, Malikovi, Budikovi, Črnikovi, Čičekovi, Čikovi, Kokovi.« Z goriško-kraško, na staro zadrugo spominjajočo navado, imenovati hiše s posesivom gospodarjevega imena v pluralu: *Miličevi*, pri *Miličevih*, kjer drugi Slovenci govoré »pri Miliču« — strinja se sicer Kociančičeva razlaga lepo, ali dokler se mi ne pokaže, iz katerih razlogov je *k* prešel v *g*, imel bom to razlago za neosnovano. Da bi se *Nabergoj* dalo razložiti iz *Na bregovi* = *na bregu*, kakor Kociančič misli, ta je bosa. Kje se je kedaj govorilo *na bregovi*? Ne smé se prezreti, da pri vseh teh besedah (izvzemši dvozložnico *Kogoj*, ki se mi zdi furlanski priimek) stoji pred končnico *qoj* samoglasnik *i* (nekedaj so vsled tega spoznanja naši časopisi tudi že začeli pisati *Nabrigoj*). Vedé, da so ta imena omejena na slovenski jugozapad, izmislil si je Jurčič v »Lepi Vidi« svojega Basnigója.

Stazonichg je težko razložiti, ker ne vemo, kakó je to ime treba brati. Sufiks je najbrž *ik*; podstava je morda staroital. *stazon* štacuna.

Naš rokopis pa nam je ohranil tudi dva lepa slovenska priimka na *onja*. *Peruqonja* je *prvónja*, primeri enako narejeno rusko besedo *druqonja* nomen vaccae; *ticoqna* pa je *tihonja*, prim. r. *tichonja* homo tranquillus (Miklosich, Vergl. Gramm. II. 141). Tudi končnica *onja* za priimke je posebnost slovenskega zapada. Na Beneškem nahajamo *Špéhónja* (Pirona pozná vasico *Specúqna*, 629; *Špéhónje* so tudi po Goriškem); *Trakonja* (na Goriškem *Drakonja* in *Drekonja*). Poleg imenovanih najdemo na Goriškem še: *Lapónja* (izgovarja se *Lapánja*, *Lapánje*, *Lapájne* in *Lápajne*); *Velikónja* (izgovarja se tudi *Velikájne* in *Velikajne*; prim. srb. *dugonja* longinus); *Krávónja* (izgovarja se *Krávanja*); *Grahonja* in *Blagonja* (poslednja dva na Tržaškem). Ako vidimo, da *Lapónja* daje v narečji *Lapánja*, *Lapánje*, *Lapájne*, *Lápajne*, *Velikónja* pa *Velikájne* in *Velikajne*, ne smemo se čuditi, ako Benečana, ki se imenuje *Prvónja*, srečamo v tolminskih hribih

z imenom *Prvājne*, *Prvúnje* in *Prvúnja*. Tudi slovenski priimek *Magánja*, *Magúnje* in *Magúnje* ni drugega kakor *Mogónja*.

Gledé krstnih imen je že Oblak prav opomnil, da je tudi téh dosti izposojenih od Furlanov. Dovoljujem si vendar še nekaj opomb.

Blaž. Tega imena ni treba izvajati iz furlanščine; saj je poznajo tudi drugi Slovenci, ki nimajo s Furlani opraviti ničesar. Ako *Blaž* ni naravnost iz cerkvene latinščine (*Blasius*), dá se misliti na posredovanje Nemcev: bav. *Blási*, *Blásl* (Schmeller — Frommann I. 329). Da se je ta svetnik kakor pri Nemcih in drugih narodih zlorabil za babjo vero, kaže zagovor, ki sem ga zapisal jaz in ga je priobčil Erjavec v potni torbi (Let. 1882/83, 338): „Pride sveti Blaž, Kanihov oča, . . . Vzame sveti Blaž, Kanihov oča, Zláto péro, zlato kupo, Ino pomaže ino reče: Jaz prosim živiga Boga, Da se imajo scélit' žilice ino koščice, Kakor je scélila sama sveta Trojica zemljo ino nebo.“

Fošća. To ime nahajamo v našem rokopisu dvakrat: I. 1 (fufcha f profenicha) in VIII (fofcha). — Furl. *Fosche* Fosca.

Grigúr. Zastran *i* glej mojo opomnjo zgoraj, kjer razpravljam méno *e z i*. Tudi Kraševci govoré kakor Čakavci Grigo (oziroma Γίγο). Na Cerkljanskem služi *Gregor* v obliki Γrúγα, Grúga, Gróga v poznamenovanje *Furija*; *Gregor* je tam γράγar gen. γράγarjz. Čudno razločevanje!

Jákom. Nekedaj se je moralo na zapadu med Slovenci govoriti tudi *Jakun*, *Jakon*, ustrežno furl. *fachun*, *facun*; to nam spričuje slovenski priimek *Jakončič* (v Brdih).

Jurij. To ime se v našem rokopisu piše: *Furaj* I. 12, *Fure* I. 14, in *Furi* VII. 1. Od oblike *Fure* so goriški in beneški *Furetiči*. Obliko *Furi* nahajamo tudi že v Joppijevih tekstih iz l. 1413.: prisint *Furi* nevot, chi fo di Tristan Barbota (204). Tamkaj (194, 203) nahajamo tudi furlansko ime *Eler*, ki se natančno strinja sè slovenskim *Feler* Hilarius.

Justo (VII. 5) Justus; oblika in izgovor sta benečanska, ne furlanska; gen. je *inſta* VI. 6.

Kristan (VII. 4, VIII.) je *Kristijan*. Dandanes se še najde *Kristan* kot priimek; na avstrijsko-italijanski meji v Brdih živé tudi *Kristančiči*. — *Crifna* (Dona Crifna, XI. 2; Oblak ne vé, ali je prav brano takó) je pač *Kristina*.

Lenard. Poleg gen. *lenarda* (I. 2, 3, 6) nahajamo tudi adj. *lunardoui* (VII. 4), s čemer se lepó strinja furl. *Lunard* poleg *Lenard* (Pirona 608).

Lovrenc (*Lourenz*). Takó piše pisavec I. (16); pisavec XI. (2) pa je še po latinskem vplivu ohranil prvotno skupino *au*: *lauretza*. Pred dvajsetimi leti so se slovenski *Lovrenčiči* še prav pisali, dandanes so se pre-

krstili v *Lavrenčiče*. Morda doživimo še, da se tudi *Frjančiči* zmislijo na latinski izvir svojega imena ter se prično pisati *Florijančiči*: našemu brezmejnemu purizmu je vse mogoče!

Machor (I. 19). Ne vém, ali imamo res pred sabo slovenskega Môhorja. Furlanski *Macòr* je prešel celó v slovenski priimek *Makorič* (na Beneškem). Furlanski teksti pišejo svoj *Macòr* prav kakor naš rokopis *Machor* (Joppi 209 in drugod).

Martin (I. 5, 11; VIII) »I nomi più antichi sono quelli di *Marino* e di *Maria* (Minza), il più comune quello di Giovanni Battista«, takó piše Podrecca (Podreka), *Slavia italiana* 85. Femininum se glasi *Marina* (XIII. 1). Neki Slovenci so začeli svoj nepotrební j vtikati tudi v to ime ter pisati ,*Marijna*«; rés ne vém, s kako pravico. Nekedaj je bilo to imé posebno na Goriškem zeló v navadi, dandanes pa so *Marinice* in *Marine* precej redke.

Mor ali **Moro?** *Menia gospodigna mora if luseura* (I. 25). Spada li morda pod *Maver* Maurus?

Miklav. Drugi Slovenci pravimo *Miklavž*. Končnica *ž* se je izgubila po vplivu furlanščine, v kateri se dan danes govori Culàu, v prejšnjih časih pa se je še govorilo *Niculau*, *Nichulau* (prav mnogokrat pri Joppiji).

Nježa t. j. *ńeža* (*Gueva* I. 24). Takó je treba brati to ime, ne pa *Gueža*, kakor bere Oblak. Tudi furlanski *Gnese* je le *ńese*.

Paškula. Pasqualis se furlanski imenuje *Pascòl*, *Paschàl* in *Pàscul*. Iz poslednjega je naša *Pascula* (I. 23).

Za nameček omenjam iz Oblakove razprave še nekaj pomot, ki sicer niso Bog vé kaki pregreški, ali vendar motijo, in ni, da bi se širili še v druge knjige, ter pristavljam spisek tiskovnih hib, kolikor sem jih jaz mogel zapaziti in jih nisem že zgoraj omenil.

Večkrat je Oblak zapisal »Görzer Mittelkarstdialect«, kjer je treba brati »nordwestliche Zone des Görzer Karstdialectes«. Takó 230^{3, 4}; *frànkí* (n. pl.) se govori po severozapadnem delu goriškega Krasa, v srednjekraškem govoru pa *frànkí*. 209¹⁷ ni prav »und weiter im nordwestlichen Theile des Mittelkarst(!)«, ampak »des Görzer Karstes«. 210^{14, 15} je prečrtati besedo »mittleren«. Devinski govor (209²²) ne spada več k srednje-kraškemu narečju, ampak k narečju severnozapadnega dela goriškega Krasa; tam in pa 299³⁷ je pisati *Devin* ali *Divin*, ne *Dvin*. Na str. 221. navedeni stavek ,da se ima brát anu mašu, dve maši' ni zapisan v srednje-kraškem narečju, kjer bi se glasil, *db sb jma brzt žnu mašu, dvj maši'*.

Nadalje beri na str.: 194²⁰, 194³⁵, 211²², 233¹⁹ povsod *Pirona* nam. *Perona*; — 195³⁸ *Brda* nam. *Brdo*; — 204¹⁴ *l, n* nam. *l*; — 206²⁹ *danàs* nam. *donàs*; — 206²¹ *pjevác* nam. *pjevác*; — 212³⁶

čaru nam. čarū; — 226^{32, 33} *chergueu fueru meioramenti* nam. *chergueu meioramenti*; — 231^{16ns.} *ein Fremdwort (. . .) und in dieser Form in den . . .* nam. *in dieser Form ein Fremdwort (. . .) und in den . . .*; — 231²⁹ *famiglia* nam. *famigla*; — 231³⁵ *Veglia* nam. *Vegla*; — 238³⁸ *verkauft wurde* nam. *verkauft ist*.

V pričujoči oceni sem omenjal skoraj samó takih stvari, v katerih se ne strinjam popolnoma z izdateljem ali katere sem hotel popolniti z novimi podatki in drugačnimi razjasnili. Ponavljati pisateljeva mnenja in njegove trditve, s katerimi se strinjam in katerim popolnoma pritrjujem, ni se mi zdelo niti imenitno niti potrebno, ker bi bila ocena še bolj narastla; polivati jih pa na vsaki strani po petkrat z omako hvale in slave, bilo bi pri učenjaku, kakoršen je izdatelj, popolnoma odveč. Želim, da bi moja ocena pričala, kakó spodbudno in ne samó v jezikoslovnem, ampak tudi v kulturnozgodovinskem oziru zanimivo je to delo našega pridnega Oblaka.

Na Dunaji, dné 11. maja 1892. leta. *Dr. K. Štrekelj.*

VI.

Slavjanskoe obozrénije.

Istoriko-literaturnyj i političeskij žurnal. St. Peterburg. Redaktor-izdatelj A. Budilovič.

(Konec.)

Koliko nedoslednosti in nepravilnosti je v taki sistematiki, pač lahko razsodi vsak čitatelj sam; še bolj bi se pa čudil, če bi moral sam brati take članke. Naj si ogledujemo ta „srednji“ ali „grškoslovanski“ svet s katerikoli strani, mi ne vemo ž njim kaj početi in prihajamo le k sklepu, da si želita gg. Lamanskij in Budilovič nekaj podobnega, kakor je bilo po Schlosserjevi definiciji »das heilige römische Reich deutscher Nation, das weder römisch noch deutsch war.« To je torej dalekoviden program bodočnosti. Kako bi se dal izvršiti, tega nam sicer pisatelja ne pripovedujeta, ali toliko vidi vsak človek, da bi bilo treba »pravo Evropo« strašno nabiti in razbiti ter precěj ograbiti, bržkone s pomočjo nekaterih narodov te same »Evrope«. Ne smemo se po takem tudi čuditi, da sovražniki Rusije slikajo »Evropi« strašne nevarnosti, ki ji grozé od severnega »kolosa«, katerega je seveda treba tudi razbiti in zagnati v Azijo. Ti žurnalisti in politiki verujejo prav tako naivno kakor razni slovanski modrijani, da so „panslavisti“ mogočna stranka, ki ima vse rusko občinstvo za seboj.

Mnogo bi se še dalo povedati o tem, kako neumestno je sploh Rusiji ali pa celo vsemu slovanskemu svetu nasproti staviti „Evropo“. Vse te fraze so za našo dobo enako nepravilne kakor trditve mnogih Poljakov in vseh

Madjarov, da oni branijo zapadno civilizacijo. Popolnoma brez zapadnih vplivov ni bila Rusija nikoli, in bizantijsko-tatarsko minulosť je Peter Véliki pretrgal enkrat za vselej. Jaz ne poznam danes nobene strani ruskega državnega in duševnega življenja, ki bi ne bila evropska. V nemško-protestantskem duhu je prekrojena celo cerkev: ona je tako „grekoslavjanska“ in je tako ohranila oblike in načela „sobornago kristijanstva“ in zavete sv. Cirila in Metoda (str. 3.), da ji je danes na čelu „Imperator“ in pa posvetni „oberprokurór“. In odkod je druga ruska posebnost, naj pričata imeni „oberpolicejméjster“. (é je visok, ne ribniški) in „policejméister“.

Krivicu bi pa delali g. prof. Lamanskemu, ako bi ne povedali, da je v njega spisu tudi mnogo lepih opazek povsod, kjer stoji na tleh resničnih odnošajev. Nekatere so vredne, da jih omenimo, ker so jako karakteristične. Lamanskij pravi, da ni samo Rusija koristna Slovanom s svojo eksistencijo, ampak da so enako koristni Slovani tudi Rusiji (38). Marsikaj bi bilo drugače v Rusiji, da ni od ruskih diplomatov in raznih inteligentov toliko preziranih bratov ob Moravi, Dravi in Savi (39). Grešé oni Rusi, katerim je žal, da ruski Poljaki ne pripadajo Prusiji (!), ki bi jih že davno (?) ponemčila (39). Rusi pozabljamó, da moramo biti Poljakom hvaležni za usluge, katere so v borbi z germanizmom v razne dobe izkazali slovanstvu.

Posebno mnogo lepega beremo v četrtem zvezku v sklepu, ki je tudi napisan dosti živeje in lože nego razprava sama. Prof. Lamanskij sicer semtertja krivo presoja tuje vplive na Rusijo in jih obsoja preveč, ali on ne skriva slabosti ruskega življenja in sklepa, da še dolgo ne bode ruski jezik občeslovanski. „Naša omika še malo odgovarja potrebam in nalogam Rusije, malo je spoznala duševne in vsakdanje potrebe slovanstva, vsega našega sveta, kjer je dobila prvo mesto. Naša omika je bogata vsakih laži, bolezninih narastkov in slabosti, navadnih svojstev polbarbarskih občinstev, ki so si na skoro, brez razbora privila stare civilizacije (480).“ Lepo pobija Lamanskij, kolikor more, stesnjevanje verske slobode, opira se nasilnemu preobračanju v krščanstvo in pravoslavje, preganjanju latinske abecede pri Litvinih in rusifikaciji v ljudskih šolah pri vseh neruskih narodih. V dobo, ko se je bismarkizem tudi Rusov lotil v strašni meri, beró se s posebnim zadovoljenjem take človekoljubne opazke. Semtertja se nam zdi, da Lamanskij popolnoma pozablja svoje slavjanofilske teorije, in gotovo se neizmerno razlikuje od mnogih svojih somišljenikov, sosebno od g. Budiloviča. Čúdití pa se moramo, kako tudi pri njem na mnogih mestih prebija politična tendencija, dasi sam kliče: „Za poslednjih dvesto let se je naše življenje razvijalo skrajno enostransko, hodilo je skoro vedno kriva pota. Duh človeški, misel, vest, slobodo volje, idejo Boga, vero, kerščanski nauk, cerkev smo cenili, kolikor se nam je zdelo koristno za kratkodobne zemske zmotre zunanjega

reda, za državne potrebe" (482). Niso li tudi vse teorije o „grško-slovan-skem“ ali „srednjem“ svetu diktirane od krivo razumevanih državnih potreb, od želje, vzveličati slovanske in mnogoštevilne druge narode po svoji fasoni? Posebno čudna se nam zdi velika nežnost in skrbnost za — Madjare (pr. str. 463. — 465., 467.), kar naj južni Slovani vzprejmó na znanje. —

Ustavil sem se pri obeh programnih člankih, da pokažem, kako krivo in nam prosto neumevno je izhodno stališče, katerega se še vedno držé slavjanofili, dasi so jih dogodki zadnjih desetletij lahko prepričali o popolni nepravilnosti njih programa. Take teorije se javljajo v dobah kakega preloma pri vseh narodih, vendar sčasoma izginejo ali pa se očistijo. Kaj bi rekli danes Nemcu, ki bi še veroval, da ima ime od Teuta in da se piše po takem „Teutscher“? Istodoben s starim moskovskim slavjanofilstvom je bil zagrebški ilirizem; ali kdo bi hotel še danes trditi, da smo Jugoslovani rodni nasledniki starih Ilirov, in snovati na tem temelji njih edinstvo? Takim fantazijam pa so podobne zastarele slavjanofilske, samo da še so hujše in naravnost škodljive, ker marsikomu vendar zbegajo pojme.

V podrobnosti in daljše polemike se ne bomo spuščali, povemo pa še svoje mnenje o nalogi takega znanstveno-političnega časopisa, kakeršen bodi »Slavjanskoe Obozrénie«. Če bi se kdo lotil podjetja brez predvzetih misli in bi Ruse seznanjal s slovanstvom, z njega minulostjo, faktično sedanjostjo in z njegovimi kulturnimi in političnimi težnjami, storil bi gotovo dobro delo svojemu narodu in tudi drugim Slovanom. Bilo bi tudi dobro, da bi kdo semtertja kritično ocenil gibanje zapadnih in južnih Slovanov, ker mi stojimo večkrat res na preozko omejenem narodnostnem stališči. Vendar je k temu treba več znanja in več duševne gibčnosti, nego jih ima pisatelj »Letopisa« v novem časopisu. Tako politikuje lahko marsikateri naš filister pri pivu in vinu in tudi na Ruskem pri čaji, morebiti še bolje. Zlasti pa se čudi človek, ki pozna in ceni rusko, na francoskih vzorih vzgojeno žurnalistiko, suhoparnosti političnih modrovanj g. Budiloviča. Jako čudni so tudi nekateri dopisi iz slovanskih dežel. Tako beremo na str. 410.—412. dopis »iz moravskoj Valahiji«; ta dopisnik je že dobro seznanjen z mišljenjem in pravimi težnjami slavjanofilov. »Valaškij narodec« ne zna Čehov, ne ljubi jih in ne vé kaj početi: »Slovan, celo Moravan (!) ne sme (!) biti, Nemec ne more, Čeh neče, in tako ostaja nič.« Češki jezik naj bi ustopil svoje mesto narečjem in literaturnemu jeziku Slovakov. Nikar da bi nas »panslavisti — slavjanofili« združevali s svojega višega stališča, hočejo nas še bolj cepiti, da dozorimo za bodočo žetev, in pravi Slovan jim je le siromaški Slovak. Kdor razvija krepko svojo individualnost in brani svoj obstanek, ne samo zase, ampak tudi za one, ki so za njim, kakor delajo to Čehi v kraljevini jako uspešno, ta je že izgubljen za »slovanstvo«. Hvala

Bogu, danes je česko-moravsko kulturno edinstvo tako močno, da se ni več bati niti nemškobirokratičnih niti slavjanofilskih atentatov na nje, ali ta za slavjanofile neizmerno karakteristična črta, meni že prej znana, naj se ne pozabi.

Večkrat že sem imel namen, da priporočim svojim rojakom primerno rusko berilo. Zgodi se to pri tej priliki. Najbolje je seveda sezati po dobrih pisateljih; ruske knjige, tudi »nova«, nikakor niso drage. Navadno se naša mladina, če sploh čita kaj ruskega, ukvarja s časniki; to je dobro za vajo, ker je tam mnogo že znanih novic, ali pouk naj se išče v velikih mesečnikih, kjer je mnogo dobrega in sistematičnega iz ruskega in zapadnoevropskega življenja. Najboljši mesečnik je zmerno liberalni »Věstnik Evropy« v St. Peterburgu (stane na leto za nas 19 rubljev), nekoliko radikalna je »Russkaja Mysl« v Moskvi, »istinno-russkij« v duhu sedanje sisteme je »Russkij Věstnik« v Peterburgu.

Dr. M. Murko.

LISTEK.

Slovenska čitanka za tretji razred srednjih šol. Sestavil in izdal dr. Jakob Sket, c. kr. profesor. III. V Celovcu, 1892. Tiskala in založila tiskarna družbe sv. Mohorja, 184 str. Cena 80 kr. — Obširneje o priliki.

Slovensko gledališče. Vrsta slovenskih dramatiških predstav v novem deželnem gledališču se je pričela dne 29. m. m. s slavnostno predstavo, o kateri pa, žal, danes še ne utegnemo poročati obširneje. — Za prihodujo gledališko dōbo je priskrbelo »Dramatično društvo« obsežen in zanimljiv repertoar; takó pridejo na vrsto osobito nastopne igre: »Testament«, »Pota javnega mnjenja«, »Naša kri«, »Adrienne Lecouvreur«, »Valenska svatba«, »Pokojni Toupinel«, »Kujžničar«, »Skopuh«, »O ti može«, »Moj Mirko«, »Krivoprisežnik«, »Drugi obraz«, »Otva«, »Snegulčica«, »Pot okolo zemlje« (igra z bogato sceniško opravo in dr. Vošnjakova drama »Lepa Vida«. Imed oper in operet se uprizoré: »Cavalleria rusticana«, *Ipavčevi*, »Teharski plemiči«, »Planinska koč« , »Stari ženin«, »Strašni dvor«, »Orožar« i. t. d. — Stalno angažiranih je 12 igralcev in igralk pri drami; pri operi sodeluje 8 pevskih močij za solo-partije, izmed katerih sta novič angažirana tenorist g. Fedickovski; operni pevec g. Nollj je obetal sodelovati kot gost. V zboru je 12 pevk in 12 pevcev; vojaški orkester si je izposlovalo društvo z jako ugodnimi pogoji. Da si pridobi učitelja za svojo dramatiško šolo, poslalo je »Dramatično društvo« na Dunaj g. Toporiša. — Od srca želimo »Dramatičnemu društvu« v novem gledališču najlepšega uspeha in zajedno izražamo nádejo, da bode slovensko občinstvo dejanski kazalo, kakó vé ceniti požrtvovalni trud tega prevažnega društva za našo dramatiko!

Seminar za slovansko jezikoslovje v Gradci. Naučno ministerstvo je z razpisom z dne 2. malega travna t. l. odobrilo pravila slovanskega seminarja, ki se otvori letos na vseučilišču v Gradci. Iz teh pravil posnemljemo to-le: Seminar je javen zavod,

združen z modroslovno fakulteto, in njega namen je najprej ta, da se vadijo člani samostojno znanstveno obravnavati slovniška in književna vprašanja zlasti v obsegu jugoslovanskih jezikov in književnostij; po drugi strani pa podaja seminaristom priliko, da se učé utrjevati in praktično uporabljati pridobljena znanja, pri čemer je osobito gledati na pripravljanje za učiteljske službe po srednjih šolah. Zato so uvedene vaje po dve, ako treba, tri ure na teden, ki obsegajo pismene naloge in ustna jezikovna in stvarna razlaganja književnih del. Člani slovanskega seminarja so lahko redni slušatelji modroslovne fakultete ali pa tudi takšni slušatelji drugih fakultet, ki imajo že dovolj znanja, da se resno bavijo s temi studijami. Člani so redni in izredni. Izredni člani se udeležujejo samó ustnih vaj, redni člani pa predlagajo mimo tega pismena dela, in sicer vsaj po jedno na semester. Tisti člani, ki se odlikujejo po temeljitih delih in pridnosti, dobé ustanovo po 30 gl. na semester; za sedaj so odločene štiri ustanove. — Radostno pozdravljamo novi seminar, ki bode izredne važnosti za naše vseučilišnike, zajedno pa nam je iskreno zahvaliti g. prof. dr. Krška, da ga je izposloval pri naučnem ministertvu.

XI. izkaz darov za Prešérnov spomenik.	Prenesek	gl. 753'39
Drugoletniki mariborskega semenišča	„	12'15
Andrej Mahorič v Ptuj	„	7'—
Pet slovenskih abiturijentov ljubljanske realke	„	32'—
	Skupaj	gl. 804'54

Osebná novica. Kanonik in profesor č. g. *Jožef Marn*, predsednik »Matici Slovenski«, bil je o priliki svojega umirovljenja odlikovan z viteškim križem Francišek-Jožefovega reda. Častitamo!

Književnost hrvaška. (Konec.) Ti-te, ki se bavijo s politikó, zanimala bode *Živkovičeva* brošura „Kako je postala hrvatsko-ugarska nagodba?“ — Za gospodarje je v Zagrebu v vsenčiliški knjigarni v hrvaškem prevodu izšla francoskega strokovnjaka *Emila Gautiera* knjiga „Preokret in poljodjelstvu“, ki je konec lanskega leta vzbudila veliko pozornost pri Francozih in Rusih. Knjiga dokazuje, da bi pri umnem gospodarstvu na Francoskem lahko živelo sto milijonov, na Hrvaškem pa deset milijonov ljudij. — V Zadru se je osnovalo novo hrvaško društvo „Pučka knjiga“, ki bode udom svojim za letnino 50 krajcarjev ali pa za ustanovnino 6 goldinarjev dajalo vsako leto po 4—6 knjig npravne in gospodarstvene vsebine, namenjene zlasti preprostemu kmetkemu ljudstvu. Prva knjžica ima prvi del „Pučkih razgovora“, ki jih je prav po domače spisal znani pisatelj in rodoljub, duhovnik *Mate Nekić*. — O lanski „hrvatski jubilarni izložbi“ je napisal *Janko Iber* z nekaterimi drugimi strokovnjaki vred prečej obširno knjigo, katero pojasnjuje 47 portretov in 22 drugih podob. Ta lepa knjiga bode posebno zanimala posetitelje lanske zagrebške razstave. — Jugoslovanska akademija znanostij je izdala svoj „Ljetopis“ za leto 1891. in tri nove knjige svojega glasila „Rada“ (zv. 107., 108. in 109.). V letopisu čitamo, da je štela Akademija 6 častnih, 29 pravih in 35 dopisnuočih udov; izdala pa je 12 knjig razne vsebine, ki smo jih navedli v lanskih književnih poročilih. V 107. knjigi „Rada“ je priobčil sedaj že pokojni *dr. N. Selak* obširen životopis slavnega Dubravčana, zdravnika *Jurija Armana* (1068.—1707.), ki se je po svojem vzgojitelji tudi zval *Baglivi*. Prof. *dr. Kišpatić* je priobčil v isti (in v 109. knjigi) razpravo o „Potresih u Hrvatskoj“ začeni od XIV. stoletja do naših dnij. *Dr. Šulek* je spisal članek „O pritikovciah“; a predsednik *Josip Torbar* zanimljivo razpravo o ljudeh, ki ne ločijo in ne čutijo nekaterih barv. V 108. knjigi čitamo najprej prof. *dra. Milivoja Švcpela* razpravo

„O Patricijevoj poetici“ s kratkim životopisom. Frana Patricija, slovečnega hrvaškega modroslovca XVI. stoletja; potem „Ruske i češke riječi u književnom hrvatskom jeziku“, kjer prof. *dr. Maretič* navaja 130 ruskih, 70 čeških in 70 takih besed, o katerih se ne more dognati, ali so prišle iz ruskega ali iz češkega jezika v hrvaški književni jezik. *Dr. Kosta Vojnović* nadaljuje svoja preiskavanja o „Sudbenom ustroju republike dubrovačke“; prof. *dr. Maretič* govori še „o umjetnom svjetskom jeziku“; a prof. *Luka Zore* priporoča v „Paljetkovanju“ nekatere lepe národne fraze in besede. 109. knjiga ima razven že omenjene razprave o potresih še: „Obćenite vito-pere plohe četvrtoga stupnja“, spisal *dr. Segen*; „Aigialosaurus“, novi gušter iz krednih škrijevca otoka Hvara, spisal *dr. Gorjanović*; „Prilog geoložkomu poznavanju Psunja“, spisal *dr. Kišpatić*; in „Dokle se može dokazivanje krvi spektralnim načinom in po Teichmannu smatrati pouzdanim?“ spisal *dr. Janček*.

Národno gledališče v Pragi. Češka akademija znanostij in umetnostij je podelila češkemu národnemu gledališču veliko zlato svetinjo za njega sijajne uspehe na Dunaji.

Spomenik Vaclavu Benešu Třebizskemu so odkrili dné 14. vélikega srpana v njega rojstveni vasi Třebizu. Slavni češki pripovedovalec je bil porojen dné 27. svečana 1849. leta, umrl pa je dné 29. rženega cvéta 1884. leta in je pokopan na Vyšehradu. Spomenik stoji na griči nad vasjo in kaže pisatelja sedečega, kakor bi ravno pisal; zamišljeno gleda po rodni vasi in češki domovini. — Národ ga spoštuje takó, da nosi staro in mlado njega podobe v molitvenikih. Na svečanost je došlo do 10.000 gostov iz vseh krajev čeških.

„**Matica Srpska**“ v Novem Sadu je izdala pregled o stanju vseh fondov, katere upravlja. Čistega imetja ima 125.239 gld. 3 kr., in zajedno z 18 zakladami lepo glavnico 742.624 gld. 94 kr.

Skladatelj opere »Črnogorcii«. Nedavno je umrl v Parizu baron *Armand Limnander*, francoski skladatelj, ki je pred več nego 40 leti zložil opero »Črnogorcii«. Pela se je leta 1849. jako uspešno v komični operi. Limnander je zložil še nekatere opere, kesnjeje pa se je popolnoma posvetil simfoniški in cerkveni glasbi.

Listnica. F. P. Izmed poslanih pesmij ne moremo priobčiti ni jedne; hih Vam pa zaradi nedostatnega prostora danes tudi ne moremo razkladati. — Savinjski. Takšnim poskusom, kakeršen je Vaš »roman« — notabene obseza celih 36 stranij v četverki — naš list res nima prostora. — Ignotus. O priliki pismeno. — Zlavrko. Morda kdáj pozneje.

Več spisov smo morali za to številko odložiti; dotične gg. pisatelje prosimo prijazenega potrpljenja

„Ljubljanski Zvon“

Izhaja po 4 pole obsežen v veliki osmerki po jeden pot na mesec v zvezkih ter stoji vse leto 4 gld. 60 kr., pol leta 2 gld. 30., četrť leta 1 gld. 15 kr.

Za vse neavstrijske dežele po 5 gld. 60 kr. na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 40 kr.

Izdajatelj **Janko Kersnik**. — Odgovorni urednik **dr. Ivan Tavčar**.
Upravništvo »Národna Tiskarna« Kongresni trg št. 12. v Ljubljani.

Tiska »Národna Tiskarna« v Ljubljani.